

**Valokuva osana ”Muistellaan Mäntyluodon
öljynporauslauttoja” -muisteluiltaa ja Facebookin
”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmää**

Hilja-Maija Simonen
Pro Gradu -tutkielma
Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma
Kulttuuriperinnön tutkimus
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Huhtikuu 2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

**Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma,
kulttuuriperinnön tutkimus**

Hilja-Maija Simonen

**Valokuva osana ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -muisteluilta ja
Facebookin ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmää**

Sivumäärät: 63 sivua, liitteitä 2 sivua

Tutkielmassa käsitellään valokuvien avulla tapahtuvaa muistelua kahden eri aineiston kautta. Ensimmäinen aineistokokonaisuus koostuu nauhoitteesta, litteraatiosta sekä kuvista, joiden sisältö koskee Rosenlew-museolla järjestettyä ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -muisteluilta. Toinen aineistokokonaisuus on koottu Facebookissa sijaitsevan ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmän julkaisuista aikavälillä 1.12.2023–31.1.2024. Näiden kahden eri muisteluvedon kautta luodaan kuvaa siitä, millaisena muistelu näyttäytyy muisteluillalla ja Facebook-ryhmässä. Ennen kaikkea tutkimuksen tarkoitus on havainnollistaa valokuvan avulla tapahtuvaa muistelua ja sen muutosta digitalisaation myötä.

Käytin aineiston analysoimisessa laadullisen tutkimuksen sekä aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmiä sekä teemoittelua. Teemojen pohjalta hahmottuivat alaluvut. Muisteluiltaa koskevassa aineistossa esille nousseita teemoja olivat tapahtuman muodollisuus, halu saada muistot talteen sekä valokuva yksityiskohtan näyttäjänä. Facebookin muisteluryhmän kohdalla kantavia teemoja olivat julkaisujen ulkoinen olemus, valokuvien toimiminen keskustelun innoittajana ja kommenttikentissä käytävät keskustelut. Facebook-aineiston kohdalla teemoittelin myös julkaisujen sekä kommenttikenttien sisältöä syvemmin.

Muisteleminen ja menneisyyden rakentaminen valokuvien avulla on tullut yhä näkyvämmäksi osaksi yhteiskuntaamme digitalisaation myötä. Valokuvien rooli menneisyyden ja nykyisyyden välisenä siltana korostuu. Tärkeää on kuitenkin huomioida valokuvan kyky näyttää menneisyys sellaisena kuin me sen haluamme näyttävätyvän. Valokuvien avulla voidaan viedä keskustelua haluttuun suuntaan, mutta ne voivat myös toimia virikkeenä sellaisten aiheiden pariin, joita ei olisi voitu saavuttaa ilman valokuvaa. Valokuvien avulla myös yksityiskohtien näyttäminen helpottuu. Tätä korostaa digitalisaation luoma mahdollisuus rajata ja suurentaa valokuvaa.

Avainsanat: Muistelu, valokuva, digitaalisuus, sosiaalinen media, Facebook

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Aihe, tutkimuskysymykset ja -metodi	5
1.2	Tutkimusaineisto	6
1.3	Aikaisempi tutkimus ja keskeisimmät käsitteet	9
1.4	Digitalisoitumisen vaikutukset valokuvaan ja muisteluun	14
2	”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -muisteluilta	18
2.1	Museo mahdollistajana muodolliseen muisteluun	18
2.2	Työyhteisö muistojen lähteenä	21
2.3	Valokuvat menneisyyden näyttäjinä ja keskustelun kuljettajina	25
3	Muistelua Facebookin ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä	31
3.1	Digitaalisuus mahdollistajana spontaaniin muisteluun	31
3.2	Valokuva kommentoinnin käynnistäjänä	36
3.3	Avun löytämistä ja menneisyyden kaipua	42
4	Muisteluilta ja Facebook-ryhmä osana muistelukulttuuria	48
4.1	Muistelunmuodot osallistumisen ja saavutettavuuden näkökulmasta	48
4.2	Valokuva menneisyyden näyttäjänä ja innoittajana muisteluun	51
4.3	Omaehtoisen historiantuottamisen yleistymisen osana muistelua	52
5	Lopuksi	55
	Lähteet	58
	Liitteet	62
	Liite 1. Näyttökuva: Rosenlew -museon Instagram julkaisusta 29.9.2023	62
	Liite 2. Näyttökuva: Rosenlew-museon Instagram julkaisusta 10.10.2023.	63

1 Johdanto

1.1 Aihe, tutkimuskysymykset ja -metodi

Muistelemisen valokuvan kautta mahdollistaa katseiden suuntaamisen menneisyyteen, jota ei enää sellaisenaan ole tavoitettavissa. Aikaisemmin muistelemisen on vaatinut toteutuakseen fyysistä läsnäoloa, jonka myötä tapahtuma on voinut tuntua intiimiltä. Ajan kuluessa ja teknologian kehittyessä valokuva on saanut uudenlaisen digitaalisen muodon. Tämän myötä uudenlaisia muistelun paikkoja on syntynyt digitaalisiin ympäristöihin, joissa valokuvien jakaminen ja niiden kommentoiminen on helppoa. Samaan aikaan kasvokkain tapahtuva muistelemisen on pitänyt pintansa ja ihmiset kokoontuvat esimerkiksi muisteluilloissa jakamaan ja kuulemaan toistensa tarinoita.

Tutkimuksessa tarkastellaan muistelua ja valokuvaa rinnakkain, koska nykyisessä kuvallisessa maailmassa valokuvan rooli menneisyyden näyttäjänä korostuu. Tärkeää on huomioida valokuvan muokattavuus ja sen kyky näyttää menneisyys sen parhaiden puolien kautta. Näin menneisyydestä tulee tavoiteltavaa ja haluttua. Sen lisäksi, että valokuva näyttää menneisyyden se on myös ollut osa menneisyyttä. Näin ollen siihen kytkeytyy vahvasti kulttuuriperinnöllinen arvo, joka näyttäytyy valokuvauksen perinteissä, muistelukulttuurissa sekä teknologian kehityksessä.

Tarkastelemalla Rosenlew-museolla järjestettyä ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -muisteluiltaa sekä Facebookissa sijaitsevaa ”Vanhoja kuvia Porista” -muisteluryhmää tuon esille millaisena valokuvan avulla tapahtuva muistelu näyttäytyy kasvokkain tapahtuvassa ohjatussa muistelussa sekä digitaalisessa ohjaamattomassa ympäristössä. Muisteluiltaa koskeva aineisto koostuu nauhoitteesta sekä litteraatiosta ja Facebook-aineiston rajauksena toimii julkaisut aikavälillä 1.12.2023-31.1.2024. Tutkimukseni tarkoituksena on luoda kuvaa siitä, millaisia mahdollisuuksia digitaalisuus tuo muisteluun ja toisaalta esitellä sitä, miksi järjestetyn kaltaiset muisteluilat ovat tärkeitä tilaisuuksia muistitiedon keräämisen kannalta.

Aiheen muodostuessa myös tutkimuskysymykset hahmottuivat selkeinä jo varhaisessa vaiheessa tutkimuksen tekoa. Päättökysymykseni on pysynyt samanlaisessa muodossa, mutta alakysymykset ovat muokkaantuneet tutkimuksen edetessä sopivampaan muotoon. Tutkimuskysymysten tärkeys korostuu, kun työtä kirjoitetaan. Pyrin luomaan selkeää rakennetta kysymysten ympärille. Vastaan alakysymyksiin niiden järjestyksen mukaisesti.

Pääkysymys väijyy koko tutkimuksen ajan taustalla ja siihen vastaaminen tapahtuu rivien välissä ja lopulta selkeänä lopussa. Ilman kysymyksiä ei voisi olla tutkimusta.

Päättökysymys:

”Miten valokuvien avulla tapahtuva muistelukulttuuri on muuttunut digitalisaation myötä?”

Alakysymykset:

Millaisena muistelu näyttäytyy muisteluillassa ja miten valokuva suhteutuu siihen?

Miten Facebookin muisteluryhmässä muistellaan valokuvien avulla?

Miten perinteinen ja digitaalinen muistelu vertautuvat toisiinsa nähden?

Yllä oleviin tutkimuskysymyksiin vastaamisessa hyödynnän laadullisen tutkimuksen sekä aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmiä. Tarkoitukseni on löytää aineistoista toisiinsa yhteydessä olevia johtolankoja, joiden avulla tutkimuskysymyksiin vastaaminen onnistuu. Tutkimukseni tavoitteena on luoda selkeä kokonaisuus tutkimuskohteestani vuoropuhelussa tutkimuskirjallisuuden sekä aineiston kanssa. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä luodaan merkityssuhteita eri käsitteiden välille, joiden kautta saadaan vastauksia. Tulkintaan ja päättelyyn perustuvassa sisällönanalyysissä edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä ilmiöstä, jota tutkitaan.¹

1.2 Tutkimusaineisto

Prosessini tutkimusaineiston hankkimiselle lähti aiheen valinnan kautta. Ajatukset valokuvien osallisuudesta muistelussa ja digitalisaation luomista muutoksista muotoutuivat jo alkuvaiheessa. Ensimmäinen tehtäväni aineiston hankinnan kannalta oli miettiä erilaisia vaihtoehtoja, joita pystyisin toteuttamaan. Lähdin kysymään neuvoja ja mahdollisia käytettävissä olevia aineistoja ottamalla yhteyttä Satakunnan Museoon. Keskusteltuani valokuvakokoelmista vastaavan amanuenssin kanssa alkoivat erilaiset ideat muotoutua. Vaihtoehtoiksi valikoituivat tulevan/menneen muisteluillan havainnointi ja sen vertaileminen sosiaalisen median muisteluryhmän kanssa, valokuva-albumikokonaisuuden tarkasteleminen materiaalisuuden kautta tai kyselyn/haastattelun tekeminen. Sain neuvokseni ottaa yhteyttä Rosenlew-museoon, jossa oli vastikään pidetty muisteluilta. Tämän myötä olisi mahdollista

¹ Tuomi & Sarajärvi 2002, 122, 127, 133, 173.

saada ensimmäiseen tutkimusideaani aineistoa. Yhteydenpidon ja tapaamisen jälkeen päädyin käyttämään tutkimuksessani Rosenlew-museolta saatuja dokumentteja pidetystä muisteluillasta sekä tarkastelemaan Facebookin muisteluryhmää.

Päätökseni vertailla muisteluillasta saatuja dokumentteja ja Facebookin muisteluryhmää perustui aineiston konkreettisuuteen. Koin aineistojen olevan helposti lähestyttäviä ja niiden tutkiminen tuntui mielekkäältä. Hylkäsin idean valokuva-albumin tarkastelemisesta materiaalisuuden kautta, koska aineiston ja kokemusten konkretisoiminen tutkimusta lukevalle olisi ollut liian monimutkaista. Tarkastelemalla muisteluillan aineistoja ja Facebookin muisteluryhmää pystyin säilyttämään objektiivisuuden tutkimuksessani. Kyselyn ja haastattelun olisin voinut vielä toteuttaa, mutta koin aineistot jo itsessään tarpeeksi laajoiksi tätä tutkimusta varten.

Rosenlew-museolla järjestettiin 10.10.2023 muisteluilta nimeltään ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja”. Tapahtumaa mainostettiin museon Facebook- sekä Instagram-sivuilla ja se saavutti noin 40 hengen osallistujamäärän.² Muistelun tukena käytettiin valokuvia, jotka olivat kokonaisuudessaan nähtävillä valokuva-albumissa. Näistä kuvista osa heijastettiin valkokankaalle, jotta niiden tarkasteleminen olisi osallistujille helpompaa. Tutkimukseni keskiössä ovat nämä valkokankaalle heijastetut valokuvat, koska niitä käytiin muisteluillassa yhteisesti läpi. Nähtävillä oli myös osallistujien mukanaan tuomia valokuvia sekä esitteitä, joita kehoitettiin tarkastelemaan, mutta joita ei muutoin katsottu yhteisesti.

Tarkastelen muisteluiltaa museon talteen keräämien dokumenttien kautta. Näitä ovat tilaisuudesta tehty nauhoite sekä siitä kirjoitettu litteraatio. Lisäksi tarkentavia kysymyksiä olen pyytänyt museon henkilökunnalta. Ensimmäisenä kävin läpi litteraation, jonka jälkeen kuuntelin nauhoitteen ja tein omia tarkentavia muistiinpanoja. Havaintojeni perusteella tein jaottelua eri teemoihin, joiden pohjalta aineiston käsittelyn alaluvut syntyivät. Kuuntelin nauhoitteen uudestaan sen jälkeen, kun olin tutkinut Facebook-aineistoa. Näin pystyin, tarkastelemaan muisteluiltaa uusin silmin ja vertailemaan sitä Facebookin muisteluryhmässä tapahtuvaan muisteluun. Toisella kuuntelukerralla keräsin myös sitaatteja aineistosta. Prosessin taustalla kulki tutkimuskirjallisuus, jonka muotoutuminen nykyiselleen syntyi pitkälti aineistojen tarkastelun kautta. Aineiston ja tutkimuskirjallisuuden rinnakkain kulkeminen koko tutkimuksen ajan auttaa eheän kokonaisuuden luomisessa.

² Rosenlew-museon Instagram julkaisut 29.9.2023 ja 10.10.2023. Liite 1&2.

Aineiston tarkastelussa keskeistä ei ollut muisteluillan aihe, sillä keskityin tarkastelemaan itse muistelun muotoa sekä sen apuna ollutta valokuvaa. Huomioon on otettava kuitenkin se, että kyseinen muisteluilta ei rakentunut valokuvien ympärille. Lisäksi tilaisuuden väkimäärän vuoksi on todettavaa, että intiimiys, jota voidaan havaita esimerkiksi sukulaisten kanssa valokuva-albumia selatessa, puuttui muisteluillasta. Näin ollen myös perinteisen valokuvan luomat tunto ja muut aistikokemukset näköaistia lukuun ottamatta, luultavasti uupuivat.

Aineiston käyttöön on kysytty lupa muisteluiltaan osallistuneilta Rosenlew-museon toimesta. Käytän suoria lainauksia nauhoitteesta, mutta anonymisoin henkilöt. Tarkentavat henkilötiedot eivät ole tutkimukseni kannalta oleellisia, koska tutkimukseni keskittyy muisteluun muotona eikä muistelussa mukana olevien ihmisten dynamiikkaan. Keskityn tarkastelemaan aineistoa yleisellä tasolla havainnoiden valokuvan suhdetta muisteluun. Tutkimukseni valmistuttua tulen hävittämään käyttämäni litteraation sekä nauhoitteen museon pyynnöstä. Todettavaa on myös se, että kukaan muu kuin minä ei ole tarkastellut kumpaakaan dokumenttia tutkimukseni aikana.

Digitaalisen muistelun puolta tuon esille tarkastelemalla vuoden 2017 joulukuussa luotua Facebook-ryhmää ”Vanhoja kuvia Porista”. Ryhmässä on 4991 jäsentä ja sen toiminta on aktiivista ja julkaisuja on paljon. Olen rajannut aineiston joulukuun 2023 ja tammikuun 2024 julkaisuihin, joita kertyi yhteensä 34 kappaletta.³ Ryhmä on julkinen, jonka myötä koen sen tarkastelemisen tutkimuksessani oikeutetuksi. Vastaavanlaisia ryhmiä on paljon, mutta esimerkiksi toinen samanlainen Poria koskeva muisteluryhmä nimeltään ”Pori kuvia & muistoja”⁴ on yksityinen. Tämän vuoksi päätökseni kohdistui nimenomaan ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmään.

Tarkastelen muistelua yleisellä tasolla, joten nimiä tai muita tunnistetietoja ei tule tutkimuksessani olemaan. Olen taulukoinut julkaisut niiden päivämäärien mukaan, mutta anonymisoin vuoksi tulen viittaamaan julkaisuihin numeroimalla ne 1–34. Käytän kuitenkin havainnollistavia esimerkkejä julkaisuista. Näissä tapauksissa olen päättänyt piilottaa nimitiedot, mutta näyttää kuvan sekä julkaisuun liittyvää keskustelua. Useimmat kuvista ovat vanhoja, mikä tarkoittaa, sitä että jos kuvassa esiintyy henkilöitä he ovat todennäköisesti hyvin erinäköisiä nykyisellään. Tämän takia heidän tunnistamisensa on vaikeampaa. Julkaisujen ja niihin liittyvien keskustelujen kautta luon kokonaiskuvaa siitä,

³ Vanhoja kuvia Porista 1.12.2023–31.1.2023.

⁴ ”Pori kuvia & muistoja” Facebook-ryhmä <https://www.facebook.com/groups/141342726398113>

millaisena muistelu näyttäytyy digitaalisessa muodossa. Lisäksi saan tietoa siitä, kuinka osallistuvia ihmiset ovat ja minkälaisessa roolissa valokuva on. Keskitytäänkö ryhmässä esimerkiksi täysin valokuvan sisältöön vai keskustellaanko kommenttikentässä muista julkaisuun liittymättömistä aiheista.

Ensimmäisenä tehtävänäni oli tallentaa julkaisut itselleni tarkasteltavaksi. Tämän tein ottamalla näyttökuvia jokaisesta julkaisusta ja niitä koskevasta keskustelusta. Siirsin näyttökuvat omaan tiedostoonsa, jonka kautta niiden tarkastelu oli helpompaa. Kun olin tallentanut julkaisut itselleni, alkoi niiden varsinainen läpikäyminen. Jaoin aineiston kolmeen pääteemaan, joita tarkastelin erikseen. Näitä olivat julkaisun tyyli, kommenttiketju ja valokuva. Tein jokaiselle pääteemalle oman taulukon, johon kirjasin havaintojani. Aloitin tarkastelun julkaisujen tyylistä. Olivatko ne omia vai muualta jaettuja, sisältyikö niihin jokin kysymys vai olivatko ne julkaisijan omaa muistelua, sisältäen esimerkiksi oman tarinan menneisyydestä. Tämän jälkeen siirryin kommenttiketjujen tarkasteluun, joista havainnoin myös esille nousseita pääteemoja. Näitä olivat esimerkiksi omien kokemusten jakaminen, esitettyyn kysymykseen vastaaminen tai kuvan kommentoiminen. Viimeiseksi siirsin katseeni julkaistuihin valokuviiin, joista jälleen etsin toistuvia piirteitä. Havaintoni osoittavat, että suurin osa kuvista oli henkilökuvia ja toiseksi eniten oli maisemakuvia.

1.3 Aikaisempi tutkimus ja keskeisimmät käsitteet

Valokuvaa sekä muistelua on tutkittu paljon, etenkin yksittäisinä käsitteinä. Valokuva yksinään on moniulotteinen tutkimuskohde, mutta tutkimukseni kannalta tärkeää on sen suhde muisteluun ja siihen millaisena välineenä se nähdään. Muistelemista koskevaa tutkimusta ja muistitietotutkimusta on tehty laajasti. Muisteluilta tarkastellessani läsnä on perinteisempi muistitiedon tarkastelu, kun taas Facebook-aineistoa tarkastellessa digitaalisuus ja siihen kytkeytyvät teemat korostuvat. Tutkimukseni asemoituu kulttuurin sekä digitaalisen kulttuurin kentälle. Käsitteitä, joiden kautta tarkastelen aihetta puolestaan ovat muistelu, valokuva, vernakulaari/omaehtoisuus sekä digitaalisuus. Käsitteiden väliset suhteet vaihtelevat kirjallisuudessa suuresti. Selvää kuitenkin on, että näiden käsitteiden kautta aiheeni tarkasteleminen luo hedelmällisiä lopputuloksia.

Tarkastellessani muistelua keskiöön nousee muistin monitahoisuus sekä kysymykset identiteetistä. Muistin erilaisille ilmentymismuodoille on esitetty paljon erilaisia kategorisointeja, joista yhtenä toimii kulttuurinen muisti. Käsitteen yhtenä kehittäjänä toiminut egyptologi Jan Assmann toteaa muistin muodostuvan ajan ja identiteetin synteisistä.

Muistin, ajan ja identiteetin kautta voidaan hahmottaa kolme tasoa, jotka ovat sisäinen, sosiaalinen ja kulttuurinen. Näistä sisäisellä viitataan henkilökohtaiseen ja sosiaalisella viestinnän sekä vuorovaikutuksen kautta muodostuvaan muistiin. Kulttuurisen muistin taso on puolestaan eri ihmisten jakama ja välittävä muisto, jonka kautta syntyy ryhmälle ominainen kulttuurinen identiteetti.⁵ Muistin teoretisoiminen kulttuurisena, sosiaalisena ja poliittisena ilmiönä on kiinnittänyt huomion muistin välittyneisyyteen sekä suhteeseen, joka vallitsee kulttuurituotteiden välittämässä menneisyyden esityksissä ja yksilön omakohtaisessa muistamisessa.⁶

Englanninkielisen kirjallisuuden ja kulttuurin professori Astrid Erll tarkastelee kulttuurista muistia ehdottamalla sen määritelmäksi ”nykyisyyden ja menneisyyden vuorovaikutusta sosiokulttuurisissa yhteyksissä”. Määritelmä mahdollistaa monien ilmiöiden sisällyttämisen kulttuurisen muistitutkimuksen kohteeksi, jonka myötä alan monitieteisyys korostuu. Tekstissään Erll jaottelee kulttuurisen muistin tutkimuksen keskeiset käsitteet kolmeen osaan. Ensimmäinen taso koskee biologista muistia, jonka lähtökohtana on muistojen oleminen luontaisesti kollektiivisen kontekstin muokkaamia. Tällä tarkoitetaan sitä, että ulkoiset tekijät vaikuttavat siihen, miten muistamme. Toinen taso puolestaan viittaa symboliseen järjestykseen, mediaan, instituutioihin ja käytäntöihin, joiden kautta rakennetaan yhteistä menneisyyttä. Kolmas taso koskee sitä, miten muistetaan. Menneisyyden merkityksen rakentaminen tapahtuu yksilöllisellä tasolla, jonka seurauksena identtisiä tapahtumia voidaan muistella hyvin eri tavoin.⁷ Tutkimukseni pohjaa ajatellen on kulttuurisen muistin käsite tärkeä, sillä sen avulla muistin rakenteen ja sen moninaisuuden hahmottaminen helpottuu.

Tärkeässä osassa tutkimustani on myös valokuvan ja muistelun yhteys, jota media tutkimuksen professori Jens Ruchatz käsittelee tekstissään. Hänen mukaansa valokuvan avulla voidaan osoittaa muistin ja median vuorovaikutteisuus. Valokuva toimii mediana, jonka avulla voidaan luoda tietynlaisia muistoja menneisyydestä. Valokuva on myös todiste siitä, mitä on ollut, mutta mitä ei enää sellaisenaan ole olemassa. Menneisyyden jäljet näkyvät vahvasti valokuvan sisältämässä informaatioissa, jonka merkkiluonnetta voidaan avata semioottisilla käsitteillä.⁸ Semioottisen kuvantulkinnan teoreettista taustaa lähestyvä taidehistorian ja teorian -professori Anita Sepän teoksessa pureudutaan näihin semioottisiin

⁵ Assmann 2008, 109–110.

⁶ Savolainen & Taavetti 2022, 16–17; Taavetti & Heimo 2022, 249.

⁷ Erll 2008, 2–7.

⁸ Ruchatz 2008, 367–371.

käsitteisiin. Teoksessa kerrotaan ikonisuuden tarkoittavan sitä, että kuva muistuttaa kohdettaan. Tämän samankaltaisuuden huomaamiseksi tarvitaan kulttuurista tietoutta. Indeksisyys puolestaan tarkoittaa valokuvassa esiintyvää luontaista suhdetta, joka rakentuu läheisyyden kautta. Myöskään kaikki indeksiset merkit eivät avaudu ilman kulttuurista oppimista, koska erilaiset syy-seuraus-suhteet voivat olla piilossa. Symbolisuus puolestaan kätkeytyy valokuvaan ja sen merkityksen avaaminen perustuu kulttuurisiin sopimuksiin. Nämä kuvassa esiintyvät eri tasot toimivat usein yhtä aikaa.⁹

Edellä kuvailtuun semiotiikkaan siirtyessä on hyvä kääntää katse kirjallisuuden tutkija ja semiootikko Roland Barthesiin ja hänen teoriaansa valokuvan sisältämästä merkkiluonteesta. Hänen esittelemänsä termit *studium* ja *punctum* ovat monen kuvantulkitsijan työkaluja. *Studiumilla* Barthes tarkoittaa kuvan sisältämää yleistä informaatiota, jonka ymmärtäminen ei vaadi erityistä yhteyttä kuvaan. *Punctumilla* hän puolestaan tarkoittaa yksityiskohtaa, joka herättää kuvan katsojassa mielenkiinnon ja luo syvempiä tunteita. Barthesin mukaan *punctum* on jotain joka ”pistää” kuvan katsojaa.¹⁰ Voidaan sanoa, että *studiumin* kuvaamat yleisten merkitysten rajat tulevat vastaan, kun kertoja liittää kuvaan ja sen sisältäviin osatekijöihin subjektiivisia merkityksiä. Tällöin esiin astuu *punctum*, joka avautuu vain niille; joilla on henkilökohtainen yhteys kuvaan, jotka voivat kiinnittää kuvaan muistoja, jotka ovat olleet läsnä kuvanottohetkellä tai jotka ovat kokeneet valokuvan osoittaman hetken.¹¹

Valokuvan tulkitseminen lähtee aina ihmisestä itsestään ja hänen suhteestaan kuvaan sekä sen sisältöön. Lisäksi tulkintaan vaikuttaa se millaisessa tilanteessa kuvaa katsotaan. Merkitykset, joita kuvalle annetaan eivät siis ole täysin subjektiivisia, sillä ympäröivä maailma vaikuttaa niihin. Sosiaalinen todellisuus, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset normit sekä katsomisen tavat luovat kehykset merkitysten muodostamiselle.¹² Ei siis ole olemassa universaalia totuutta siitä, mitä tiettyssä valokuvassa tulisi nähdä ja mitä tunteita sen tulisi herättää. Tietynlaista jaottelua voidaan kuitenkin tehdä sen suhteen, mistä asioista valokuva koostuu ja miksi ne herättävät erilaisia tulkintatapoja.

Käytän tutkimuksessani löyhästi apuna semioottista teoriaa ja sen sisältämiä käsitteitä etenkin tarkastellessani kuvan asemaa muistelussa. Alun perin kielen tutkimuksen työkaluksi kehiteltyä teoriaa on sittemmin sovellettu kuvantutkimukseen, jossa käsitteistön ja

⁹ Seppä 2012; 136, 139; Mäkiranta 20.

¹⁰ Barthes 1985;31–34, 48–49, 61.

¹¹ Mäkiranta 2013, 17–19.

¹² Mäkiranta 2013, 14.

analyysimallin avulla kuvan merkkiluonne puretaan osatekijöihin sekä suhteutetaan suurempaan kulttuuriseen kokonaisuuteen. Semioottinen kuvantutkiminen on aina representaatioiden tutkimusta, joka kysyy mitä kuvat esittävät ja miten. Myös erilaiset kuvissa esiintyvät piilomerkitykset eli ideat ja arvot, joita kuvien symboliseen kieleen on kätkeytyvät ovat semiootikkojen kiinnostuksen kohteena.¹³

Semioottiset käsitteet liittyvät vahvasti siihen, miten valokuvaa katsotaan ja minkälaisia asioita siitä nostetaan esille. Esille nostaminen on puolestaan kytköksissä muistelemiseen, jonka apuna on voitu käyttää etenkin haastattelutilanteessa erilaisia virikkeitä, joihin myös valokuva lukeutuu. Virikkeitä voidaan pitää avoimen haastattelukysymyksen kaltaisena, jossa haastateltavalla on monia mahdollisuuksia erilaisiin tulkintoihin. Virikkeiden avulla voidaan päästä vaikeasti jäsentyvän tiedon sekä kulttuuristen käytäntöjen äärelle. Ne myös ovat keino minimoida haastattelijan vaikutusta haastattelutilanteessa niin ettei haastattelija avoimesti johdattele tietynlaisilla kysymyksillä tai unohda käsitellä jotain tutkimuksen kannalta tärkeää aihepiiriä. Erityisesti kuva- ja elämysvirikkeet voivat rikkoa yleistä käsitystä haastattelutilanteesta, sillä virikkeet toimivat haastattelijasta ja haastateltavasta irrallisina subjekteina. Tällöin haastattelutilanteessa haastattelija ja haastateltava katsovat virikettä rinnakkain.¹⁴ Tutkimuksessani virikehaastatteluksi voidaan lukea Rosenlew-museolla järjestetty muisteluilta, jossa valokuvia käytettiin tukemaan muistelua ja herättämään uudenlaisia näkökulmia käsiteltävään aiheeseen.

Valokuvan katsomisen ja tulkinnan lisäksi tärkeää on ymmärrys digitalisaation luomista muutoksista valokuvaan. Visuaalisen viestinnän tutkija ja journalistiikan professori Janne Seppänen tuo teksteissään esille valokuvan historiaa näkökulmanaan valokuvaan liittyvä teknologia. Hän kuvaa kuinka perinteisestä paperisesta valokuvasta on muotoutunut digitaalinen jälki. Tämän muutoksen seurauksena kulttuuristamme on tullut yhä kuvallisempaa.¹⁵ Digitalisaatio on mahdollistanut uudenlaisia tapoja välittää kuvia, jonka myötä erilaisia internetissä sijaitsevia muistelunpaikkoja on syntynyt. Tällaisista muistelupaikoista ja niihin kytkeytyvästä omaehtoisuudesta ovat kirjoittaneet folkloristit Ulla Savolainen, Karina Lukin ja Anne Heimo. Artikkelissaan he tuovat esille, kuinka omaehtoinen muistaminen ja historiantuottaminen on lisääntynyt. Heidän määritelmänsä mukaan omaehtoinen historiantuottaminen on muistelijan omasta aloitteesta sekä

¹³ Seppä 2012, 128.

¹⁴ Steel & Suutari & Lähdesmäki 2023; 273, 275; Kajander 2022, 146.

¹⁵ Seppänen 2014a & 2014b.

lähtökohdista kumpuavaa menneisyyden tulkintaa, jota toteutetaan itse valitseman muodon sekä median kautta.¹⁶

Omaehtoisuus kytkeytyy aina ei-omaehtoiseen eli institutionaaliseen historian tuottamiseen ja tulkintaa. Nämä kaksi tasoa ovat toisiinsa kietoutuneita ja jatkuvasti vaihtelevassa suhteessa. Tämän teeman ympärille kytkeytyy myös termi vernakulaari, jolla tarkoitetaan kulttuurien tutkimuksessa kansanomaista tai kansankielistä, omaehtoista, spontaania tai jokapäiväistä kulttuuria.¹⁷ Viestinnän professori Robert Glenn Howard on käsitellyt vernakulaarin käsitettä laajasti teksteissään. Hän kuvailee vernakulaaria kansanomaisena toimintana, jossa toimintaa toteutetaan omasta tahdosta eikä institutionaalisen tai kaupallisen suunnan ohjaamana. Tämä vernakulaari toiminta tarvitsee kuitenkin institutionaalista tasoa toimiakseen. Vernakulaarin käsite tarjoaa teoreettisen kielen, jota tarvitaan monimutkaisesta viestintäteknikoiden mahdollistavasta hybridisyydestä puhuttaessa.¹⁸

Teksteissään Howard tuo esille myös termin vernakulaari alkuperän. Termi on lähtöisin antiikin Roomasta, jossa *verna* merkitsi kotiorjaa. Kotiorja/-t syntyivät talossa, jossa palvelivat. Tämän myötä hän/he hallitsivat äidinkieltänsä lisäksi klassisen latinan sekä tunti roomalaisten että orjien käytännöt. Näin ollen hänellä/heillä oli kahden kulttuurin tiedot, joiden kautta muodostui niin instituution tuoma sekä ulkopuolinen toimijuus.¹⁹ Digitaaliseen ympäristöön soveltaen voidaan ajatella, että ihminen voi toimia verkossa niin työpaikkansa edustajana, arkiroolissaan tai valitsemisissaan nettiyhteisöissä käyttämällään identiteetillä. Useimmat verkossa sijaitsevat viestinnän paikat ovat institutionaalisen tai kaupallisen viraston luomia. Näin ollen vernakulaari toiminta ilmenee institutionaalisen mekanismin kautta, jolloin näiden kahden tason hybridisyys korostuu.²⁰

Samanlaisiin teemoihin vernakulaarin kanssa lukeutuu myös Heimon artikkelit, joissa hän tutkii omaehtoista historiantuottamista Facebookissa. Hänen mukaansa internetissä sijaitsevat muistelun paikat ovat spontaaneja, ja niitä yhdistää ihmisten kiinnostus samaan aiheeseen. Sen lisäksi, että ryhmiä usein luodaan spontaanisti niin, niihin myös osallistutaan spontaanimminkin ja mieluummin kuin institutionaalisesti järjestettyihin muistelutilaisuuksiin. Heimo tuo esille myös sukututkimusten teon suosion kasvun, jonka myötä perhekertomusten

¹⁶ Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 61.

¹⁷ Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 61; Koski & Turtiainen 2020, 85.

¹⁸ Howard 2008a, 491–492; Howard 2008b; 192, 195, 202–203.

¹⁹ Howard 2005, 174–175. Howard 2008a, 495–498; Howard 2008b, 204–205.

²⁰ Howard 2008a, 491–492; Howard 2008b; 202–203, 207; Koski & Turtiainen 2020, 87.

emotionaalinen voima ja vernakulaarinen auktoriteetti korostuu. Lisäksi hän toteaa, että digitaalisen teknologian myötä ihmisillä on aivan erilainen mahdollisuus jakaa kokemuksiaan ja tulkintojaan rinnakkain historian ammattilaisten kanssa.²¹

1.4 Digitalisoitumisen vaikutukset valokuvaan ja muisteluun

Teknologian kehittymisen myötä kulttuuristamme on tullut yhä kuvallisempaa. Suurena syynä tähän voidaan pitää kameran digitalisoitumista, mikä on mahdollistanut kuvien nopean ottamisen sekä yhtä nopean hävittämisen. Lisäksi kuvien jakaminen internetissä ja sitä myöten sosiaalisessa mediassa on käynyt yhä helpommaksi. Kuvien jakamisesta on tullut arkipäivää, jonka myötä vahva näyttämisen kulttuuri vallitsee yhteiskunnassamme. Muutos analogisesta kamerasta digitaaliseen kameraan on laajentanut myös valokuvan materiaalisuuden tasoja. Nykyään valokuva voi olla niin paperinen tunto-, näkö- ja hajuaistia stimuloiva jälki menneisyydestä kuin myös digitaalisessa muodossa oleva laitteeseen sidottu valokuva.²² Vaikka valokuva on ujuttautunut osaksi digitaalista maailmaa, se on silti osa fyysistä ympäristöä ja siihen liittyvää arkista toimintaa. Valokuvassa konkretisoituu digitaalisen ja materiaalsen toisiinsa kietoutuminen, joka haastaa aineellisen ja aineettoman välistä jakoa.²³

Kuvallisen vuorovaikutuksen kasvaminen on luonut valokuvasta välineen, jota voidaan hyödyntää niin julkisesti kuin yksityisesti²⁴. Sosiaalinen media on luonut uudenlaisia tapoja tiedon jakamiseen, mikä on tarkoittanut myös monenlaisten kanavien syntyminen erilaisiin tarkoitukseen. Yhtenä tällaisena kanavana toimii sosiaalisen median muistelun paikat, jotka tarjoavat aiemmin marginaaliin jääneille ryhmille ja yhteisöille mahdollisuuden menneisyyden omaehtoiseen tarkasteluun. Nämä muistelun sekä historian rakentumisen paikat ovat muistitietotutkimuksen piirissä vielä uudehko aihe, vaikka kyseiset muistelukanavat ovat saavuttaneet merkittävän suosion.²⁵ Verkossa sijaitsevilla kanavilla on omat sääntönsä ja tapakulttuurinsa, joiden myötä on voinut syntyä tietyille ryhmälle ominaisia ilmaisun muotoja. Esimerkkinä emoji- ja reagointinäppäinten käyttö Facebookissa.²⁶

²¹ Heimo 2014; 144, 147, 158–159; Heimo 2017; 255, 259

²² Seppänen 2014a; 14,21,27,59–60,76; Seppänen 2014b, 7–8; Koski & Turtiainen 2020, 88.

²³ Kajander 2022, 147.

²⁴ Seppänen 2014a, 66, 67.

²⁵ Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 64–65; Taavetti & Heimo 2022, 245.

²⁶ Koski & Turtiainen 2020, 95.

Nämä internetissä toimivat yhteisöt ovat osaltaan vernakulaarisia. Niiden käyttöönotto on tapahtunut omaehtoisesti, mutta silti niitä ei voisi olla olemassa ilman instituution ja kaupallisuuden mahdollistamaa verkkoalustaa. Yhteisöille muodostunut ominainen kieli esimerkiksi emojiä käytössä, kuvaa myös sitä, kuinka kaupallisten emojiä ottaminen osaksi keskustelua synnyttää tietyille ryhmälle ominaisia ilmaisun muotoja.²⁷ Erilaiset internetin kanavat luovat uudenlaisen mahdollisuuden tutkia omaehtoista sekä hybridistä vernakulaaria toimintaa, jonka myötä amatööriyden ja ammattilaisuuden rajat hälvänevät. Vernakulaarin avulla voidaan tarkastella kulttuurillisia ilmiöitä ja prosesseja lähtökohtaisesti relationaalisina. Analyttisenä käsitteenä vernakulaari ei rajaa tutkimuskohdetta tiettyyn kulttuuriin, aikaan tai ilmaisumuotoihin. Sen sijaan se luo mahdollisuuden katseenkääntämisen niihin metakulttuurisiin prosesseihin, joissa kulttuurin ilmiöt sekä niille annetut merkitykset ja seuraukset syntyvät sekä muovautuvat.²⁸

Ennen digitaalista aikakautta historian ja muistin luominen on tapahtunut suurimmaksi osaksi pienissä yhteisöissä, joiden tutkiminen vaatii usein pitkäaikaista osallistujien havainnointia sekä haastattelua. Internet-teknologian ja sosiaalisen median myötä ihmisillä on mahdollisuus osallistua erilaiseen keskusteluun ja toimintaan kansallisten rajojen yli, maailmanlaajuisesti. Tämän seurauksena myös muistitutkimuksen piirissä on päädytty aikaisempien muistikäsitysten, kuten termien kollektiivinen muisti ja kansallinen muisti, uudelleentarkasteluun sekä kiistämiseen. Ihmiset jakavat yhä enemmän henkilökohtaisia muistoja julkisesti, mikä tekee rajojen asettamisesta vaikeampaa.²⁹

Muistelukulttuuri muovautuu nykyaikaisemmaksi uusissa verkkosijainneissa, mutta silti muisteluun liitetään vahvasti yhteisöllisyys. Monella yhteisöllisyyden ja paikkaan kuuluvuuden tunne voi olla myös syy liittyä sosiaalisen median muisteluryhmiin. Muistelua tapahtuu sosiaalisen median eri alustoilla, mutta erityisesti Facebook-ryhmät luovat oivan väylän muistelulle. Facebook tarjoaa alustan, jossa kuvan ja tekstin sekä ihmisten välinen vuorovaikutus mahdollistuu uudenlaisella tavalla myös omaehtoisessa muistamisessa. Facebook-ryhmiä voidaan perustaa erilaisten teemojen ympärille, jolloin samasta aiheesta kiinnostuneet ihmiset voivat kohdata toisiaan sekä jakaa kiinnostavia julkaisuja keskenään ilman velvoitetta siirtyä fyysisesti paikasta toiseen. Internetin luomien mahdollisuuksien myötä myös yksityisen ja julkisen muistamisen rajat hälväntyvät. Aikaisemmin lähipiiriin

²⁷ Howard 2008a, 492; Howard 2008b, 192; Koski & Turtiainen 2020; 95, 100–101.

²⁸ Howard 2008b, 194; Gibbs et al. 2015, 257; Fingerroos & Hämäläinen & Savolainen 2020; 5,7.

²⁹ Heimo 2017, 241–242.

kesken jaetut muistot ovat yhä useammin osa julkisten foorumeiden sisältöä. Tällöin myös mahdollisuutemme muistojen hallintaan heikkenee.³⁰

Internet-teknologian luomien mahdollisuuksien myötä esimerkiksi yllä mainitut Facebook-ryhmät luovat osallistavalle kulttuurille paikan. Osallistavassa kulttuurissa keskeistä on tarjota kaikille halukkaille tilaisuus ottaa osaa yhteisöön. Osallistava kulttuuri kattaa alleen tuotannon ja kulutuksen lisäksi liittymisen, ilmaisun, yhteistyön, jakelun sekä ammattilaisten ja amatöörien välisen aikaisemman jaottelun kieltämisen. Kyseessä ei ole vain yksi nykypäivän piirteistä, joka on olemassa vain internetissä, vaan termiä osallistava kulttuuri käytetään yleisesti, kun viitataan internetin kulttuurikäytäntöihin.³¹

Tutkimuksessa keskeisessä asemassa on valokuvan sekä muistelun lisäksi digitaalisuus ja sen luomat uudenlaiset mahdollisuudet muisteluun. Nykyään suuri osa ihmisistä elää yhtäaikaaisesti sekä offline- että online-ympäristössä. Teknologia on siis ujuttanut arkipäiväämme ja vietämme huomaamattomasti aikaa esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Monet materiaaliset asiat ja esineet arjessamme ovat myös kytköksissä internetiin sekä sen käytön mahdollistaviin digitaalisiin laitteisiin ja sisältöihin. Tämän myötä myös ihmisten sosiaalisiin suhteisiin sekä kulttuuriin käytänteisiin erikoistuneen etnografian on pitänyt suunnata katse sinne, missä ihmiset ovat ja viettävät aikaa eli internetiin.³²

Tutkijat ovat joutuneet määrittelemään uudenlaisia tapoja tutkia tätä laajaa kenttää sekä pohtia millaisia tutkimuseettisiä kysymyksiä uusi aluevaltaus herättää. Internetin, kuten minkä tahansa muun aineiston tutkiminen vaatii lähdekriittisyyttä. Usein kuitenkin verkossa valmiiksi olemassa olevat aineistot eivät ole syntyneet nimenomaan tutkimustarkoitukseen. Tämän myötä kriittisten kysymysten esittämisen tärkeys korostuu. Se millaista tarkoitusta varten nuo verkkoaineistot ovat alun perin syntyneet ja sen myötä muodostuneet vaikuttaa merkittävästi siihen, millaisia tutkimuskysymyksiä niille voi esittää.³³ Sen lisäksi, että uutta aineistoa luodaan digitaalisissa ympäristöissä, sinne myös lisätään vanhoja ei-digitaalisessa muodossa olevia aineistoja. Sosiaaliseen mediaan voidaan esimerkiksi liittää päivityksiä vanhoista valokuvista. Digitalisoitumisen seurauksena syntyneiden aineistojen ja tutkimusmenetelmien lisäksi digitalisoitumisen kulttuurit ovat tärkeitä historiatieteellisiä

³⁰ Howard 2008b, 199; Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 66, 70; Taavetti & Heimo 2022, 250; Koski & Turtiainen 2020, 102.

³¹ Heimo 2017, 244.

³² Hänninen & Turtiainen 2022, 159; Savolainen & Taavetti 2022, 29–30. Kajander 2022, 147.

³³ Hänninen & Turtiainen 2022, 166.

tutkimuskohteita.³⁴ Lähdekritiikin avulla myös tutkimuseettiset kysymykset voivat olla helpommin ratkaistavissa. Yhtä ja oikeaa ratkaisua tutkimuseettisiin kysymyksiin ei kuitenkaan ole olemassa, vaan tutkijan on itse arvioitava tutkimuksen eettiset ratkaisut. Tutkijan tehtävänä on siis tapauskohtaisesti soveltaa eettisiä toimintatapoja niin, että tutkimus kunnioittaa niin tutkijaa kuin tutkittavaa.³⁵ Kun tutkimus on tehty eettisyyttä kunnioittaen, lopputuloksena on laadukas, luotettava, avoin ja rehellinen kokonaisuus.³⁶

³⁴ Suominen & Sivula 2016, 122–123.

³⁵ Hänninen & Turtiainen 2022, 167; Savolainen & Taavetti 2022, 24.

³⁶ Fingerroos & Kokko 2022, 65.

2 ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -muisteluilta

2.1 Museo mahdollistajana muodolliseen muisteluun

Tässä kappaleessa käsittelen järjestettyä muisteluiltaa kolmen näkökulman kautta, joita ovat tapahtuman luonne ja siihen liittyvät seikat, keskustelussa esille nousseet pääteemat sekä valokuvan osuus muistelussa. Aineiston anonymisoimisen suhteen olen ottanut käyttöön nimimerkit Osallistuja A, B ja niin edelleen, jollei henkilöä ole erikseen nimeltä mainittu. Näissä tapauksissa henkilöltä on kysytty lupa nimitietojen näkymiseen. Ensimmäisenä käyn läpi tapahtumassa vallinneen muodollisuuden tason sekä sen mistä muodollisuus koostui. Tämän jälkeen siirryn keskustelussa esille nousseiden pääteemojen tarkasteluun, jonka rinnalle nostan lainauksia aineistosta. Ne lainaukset, joihin ei ole liitettyä kuvaa ovat olleet osa keskustelua ennen valokuvien läpikäymistä. Valokuviin ja niiden rooliin muistelussa siirryn viimeisessä alaluvussa, jonka kautta valokuvan rooli muistinvirkistäjänä ja yksityiskohdan osoittajana korostuu.

Muisteluillan tarkastelun kautta voidaan hahmottaa sitä, miten järjestetty muistelutapahtuma toimii. Muisteluillassa muistelun aihe on ennalta suunniteltu ja sen tueksi on koottu valokuvia, joiden kautta keskustelua voidaan johdattaa haluttuun suuntaan. Kappaleesta tulee ilmi millaisia asioita olisi hyvä ottaa huomioon muisteluiltaa järjestäessä sekä mistä asioista muistelemineen koostuu. Aineiston myötä voidaan hahmottaa, millä tavoin kulttuurinen muisti toimii työyhteisön sisäisessä dialogissa. Näin kasvokkain tapahtuvaa muistelun muotoa voidaan verrata digitaaliseen muisteluun, jossa muistelemineen tapahtuu etäyhteyden kautta kirjoittamalla.

”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -tapahtuma järjestettiin Porissa sijaitsevalla Rosenlew-museolla 10.10.2023. Mäntyluodon tehtailla työnohtajana 21 vuotta toiminut Juhani Aalto oli yksi tapahtuman liikkeellepanijoista. Aalto ja hänen kollegansa Leo Forsman sekä Jaska Koivumäki ovat rakentaneet pienoismallin Pentagone-öljynporauslautasta, joka oli ensimmäinen Rauma-Repolan valmistama porauslautta. Tämä pienoismalli on sittemmin luovutettu Satakunnan Museon kokoelmiin ja oli myös nähtävillä järjestetyssä muisteluillassa.³⁷ Tapahtuman ideoijana toimi siis yksityishenkilö ja sen mahdollistajana Rosenlew-museo. Muisteluillassa oli selkeästi molempiin suuntiin toimiva hyötysuhde, jota

³⁷ Rosenlew-museon Instagram julkaisut 29.9.2023 ja 10.10.2023. Liite 1&2.

voidaan pitää yhtenä tilaisuuden kulmakivistä. Yksityishenkilöt saivat mahdollisuuden esitellä heille tärkeää aihetta sekä tavata aiheesta kiinnostuneita, tässä tapauksessa samanlaisen historian jakaneita ihmisiä. Museo puolestaan sai uudenlaista tietoa paikallisesta teollisesta historiasta sekä dokumentteja, joiden kulttuuriperinnöllinen arvo on tärkeä.

Muisteluillassa läsnä olivat Rosenlew-museon intendentti Leila Stenroos sekä Satakunnan Museon intendentti Timo Nordlund. Tilaisuuden vapaamuotoisesta luonteesta huolimatta selkeää oli museon henkilökunnan toimiminen vetäjän roolissa. Henkilökunta ohjasi puheenvuoroja ja piti huolen siitä, että keskustelu sujui jouhevasti. Tapahtuma alkoi Stenroosin tervetuloitovotuksilla sekä Aallon ja Forsmanin alkupuheenvuoroilla. Tämän jälkeen keskustelu aukesi muille osallistujille ja päätoiminen vastuu puheenvuorojen jaosta siirtyi museon henkilökunnalle. Puheenvuorot puhuttiin mikrofoniiin, jotta ne kuuluisivat mahdollisimman selkeästi niin paikan päällä oleville kuin nauhoitteelle, jonka pariin museon työntekijät voisivat palata tarvittaessa. Henkilökunta esitti myös tarkentavia kysymyksiä sekä oli vastuussa valkokankaalle heijastettujen valokuvien läpikäymisestä.

Muisteluillan tarkastelussa on tärkeää ottaa huomioon tilaisuuden luonne. Usein muistojen jakaminen tapahtuu yksilöllisellä tasolla, jolloin se on spontaania ja monesti ystävien sekä ikätovereiden kesken harjoitettavaa toimintaa. Tällaisissa tilanteissa muistojen jakaminen sekä muisteluun osallistuminen on helpommin lähestyttävissä kuin institutionaalisesti järjestettyihin muisteluiltoihin.³⁸ Rosenlew-museolla järjestetty tapahtuma oli nimenomaan tällainen ohjattu kokonaisuus, joka saavutti kuitenkin noin neljänkymmenen ihmisen osallistujajoukon. Järjestetyn luonteen ja väkimäärän huomioon ottaen voidaan todeta tietynlaisen intiimiyden uupuneen muistelusta.

Muisteluillan luonne oli siis jo lähtökodiltaan hyvin erilainen kuin esimerkiksi kahden kesken tapahtuvan muistelun. Muodollisuus on aina läsnä järjestetyissä tilanteissa, vaikka lähtökohtana olisikin vapaamuotoinen keskustelu. Rosenlew-museolla järjestetyssä muisteluillassa muodollisuutta lisäsi myös mikrofoniiin puhuminen, joka voi nostaa kynnystä osallistua keskusteluun. Tilaisuudessa tietyt ihmiset olivatkin enemmän äänessä kuin toiset, sillä neljästäkymmenestä muisteluiltaan osallistuneesta henkilöstä vain noin viisitoista henkilöä osallistui keskusteluun. On kuitenkin huomioitavaa, että toisille puhuminen tuntuu luontevammalta, kun taas toiset nauttivat enemmän kuuntelijan roolista.

³⁸ Heimo 2017, 243.

Voidaan todeta muisteluilla olleen läsnä haastattelutilanteelle ominainen asetelma. Haastateltava määrittelee sen mitä hän kertoo ja mitkä asiat hän kokee olennaiseksi. Tällöin haastattelijan rooli nousee keskiöön siinä, mihin suuntaan haastattelu etenee. Etenemisen suuntaa haastatteliija pystyy kontrolloimaan, sillä mihin asioihin hän tarttuu haastateltavan puheessa. Keskustelu on molemminpuolista yhteistyötä, jonka kautta menneisyyden tarinaa rakennetaan eheämmäksi.³⁹ Tässä suhteessa tapahtumassa suoritettu muistelu on siis päämäärätietoisempaa, kun esimerkiksi tuttavien kanssa käytävä spontaani muistelu. Kysymys siitä, mihin suuntaan ja millä tavoin muistelu etenee, on siis läsnä tilaisuuden edetessä.

”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” tapahtuman aikarajaukseksi oli kerrottu tiistai kello 13.00–15.00 eli kaksi tuntia aamupäivällä. Tällainen rajaus sulkee siis miltei kokonaan pois päivätöissä käyvät henkilöt, jonka myötä saavutettavuuteen liittyvät seikat nousevat esille. Muisteluilla alussa Stenroos kertookin, että tapahtuman olisi toivottu olevan myöhemmin iltapäivällä, jotta päivätöissä olevat olisivat päässeet paikalle. Aikarajauksesta huolimatta muisteluilta saavutti hyvän osallistujamäärän. Tapahtumaa suunnitellessa onkin hyvä ottaa huomioon se, millaista osallistujakuntaa paikalle halutaan. Aikarajauksen avulla voidaan säädellä esimerkiksi sitä, minkä ikäisiä ihmisiä tilaisuuteen pääsee.

Muisteluilla oli läsnä institutionaalinen taso ja yksityinen taso. Museon henkilökunta ja tapahtumaan osallistuneet yksityishenkilöt. On tiedostettava se, että museon työntekijät olivat paikalla nimenomaan työntekijöinä, joille tilaisuus oli osa työaikaa. Heitä ohjasi halu kuljettaa tilaisuutta siihen suuntaan, joka palvelisi museota. Yksityishenkilöt olivat puolestaan paikalla omalla vapaa-ajallaan, ja heidät tilaisuuteen on tuonut oma kiinnostus käsiteltävään aiheeseen. Yksityishenkilöillä ei välttämättä ole sen suurempaa tarvetta tehdä tilaisuudesta tietynlaista tai viedä keskustelua tiettyjen teemojen ääreen. He ovat ikään kuin matkustajia junassa, jota työntekijät ohjaavat. Muisteluilla muistoja pyritään tietoisesti synnyttämään keskustelun ja valokuvien avulla. Tällöin valokuva on virike, joka voi toimia niin luottamusta edistävänä tekijä kuin riskinä. Riskinä valokuva toimii silloin, kun se ei enää kannustakaan keskusteluun esimerkiksi sisällön puolesta.⁴⁰ Muisteluilla ei kuitenkaan tällaista ollut huomattavissa. Aina keskustelun hiljetessä sitä kannustettiin jatkamaan museotyöntekijän toimesta.

³⁹ Savolainen & Taavetti 2022, 18–20; Steel & Suutari & Lähdesmäki 2023, 286.

⁴⁰ Steel & Suutari & Lähdesmäki 2023, 286.

Tapahtumaan osallistuneet ihmiset ovat tehneet omasta tahdostaan valinnan päättäessään mennä paikan päälle. He ovat voineet jo päätöshetkellään miettiä muistoja aiheeseen liittyen ja näin ollen muovanneet ajatuksiaan siihen suuntaan, mitä haluavat kertoa. Lisäksi osa osallistujista oli ottanut mukaan kuvia, joiden kautta menneisyyttä halutaan tuoda esille. Tämä luo myös mielikuvan siitä, että osallistujia on miettinyt valokuvia ja valinnut muisteluun sopivimmat. Itselle tärkeät muistot jäävät usein mieleen ja niiden kertominen muille voi tehdä muistoista pysyvämpiä.

2.2 Työyhteisö muistojen lähteenä

Porin Kirrinsannan teollisuusalueen historia raskaan tuotannon konepajana alkoi vuonna 1969, kun Rauma-Repola Oy osti kyseiseltä alueelta tontin. Väinö Lassila toimi konepajan johtajana tarkoituksenaan tuottaa suuria teräsrakenteita. Mäntyluodon tehdas valmistui vuonna 1972. Pohjanmeren öljybuumin sekä öljykriisin myötä Euroopan telakat täyttyivät öljynetsintälauttojen valmistusprojekteista ja niin myös Mäntyluotoon saatiin tilauskantaa. Monelle töihin pääseminen Mäntyluodon telakalle merkitsi muuttoa pois silloiselta asuinpaikaltaan.⁴¹ Tämä tuli esille myös muisteluillassa, johon osallistuneista suurella osalla oli yhteys Mäntyluotoon nimenomaan töiden mahdollistajana. Tällainen yhteys tiettyyn paikkaan ja sen historiaan voi luoda ihmisten välille tunteen yhteisöllisyydestä.

Muisteluiltaan osallistuneiden yhteys Mäntyluodon öljynporauslauttoihin luo ennakkoletuksen jaetuista kokemuksista. Kyseessä on yhteisö, johon kuuluvilla on kokemuksia työskentelystä samassa työpaikassa, jossa erilaiset asemat ja työtehtävät vaihtelevat henkilöiden välillä. Oma asema työpaikalla sekä siellä vietetty aika, luo muistoja, jotka voivat poiketa monin tavoin eri asemassa ja eri aikana työskennelleiden kokemuksista. Tällainen eri sukupolvien sisäinen ja välinen muistelu onkin merkittävä kollektiivisen muistamisen muoto⁴². Erilaisia työtehtäviä ja asemia tuli esille myös muisteluillassa. Yhteys paikkaan luo siis tietynlaisen yhteyden osallistujien välille, vaikka jokaisella on omat yksilölliset kokemukset paikasta. Kuitenkin muistot, joita muisteluillassa jaettiin, ovat kollektiivisen kontekstin muokkaamia. Toisin sanoen ihmiset, ryhmät ja mediat vaikuttavat siihen, miten ja mitä haluamme muistaa sekä muistella. Muistelemisen synnyttää ja sitä muokkaavat usein

⁴¹ Enersense 11.8.2022; Manninen, Carolus: *Jättitilauksista kuolinkamppailuun – Porin telakka oli Suomen kruununjalokivi*. Yle Uutiset, 12.2.2017, <https://yle.fi/a/3-9448937>.

⁴² Erll 2008, 11.

ulkoiset tekijät.⁴³ Alla olevasta lainauksesta käy ilmi, että Mäntyluodon telakka mahdollisti monille ihmisille erilaisia työpaikkoja. Sitaatista voi myös huomata kunnioituksen, jota osallistuja A tuntee öljynporauslauttojen parissa työskennelleitä kohtaan.

Osallistuja A: Nii mulla ei ole mitään tekemistä tämän lautan kanssa. Edustan kahta tasoo. Ken Pohjolassa vakuutta hän kalliolle rakentaa. Kun kalliolla tuuli käy ei Pohjolaa missään näy. Pohjola otti nimittäin riskin näitten lauttojen vakuuttamisesta, kun ne vietiin sinne ostajamaahan. Mää muistan, että sitä mielti Pohjolankin johto, että se on aika hurja juttu mikä tuo lautan hinta se oli miljoonia, sata miljoonaa ja enemmän. Muistan, että Pohjolassa vissiin nostettiin 11. kerroksessa lasia sen kunniaksi, että ainoa vahinko mikä tuli niin sieltä jostain ylhäältä oli jonkun sähkökaapin ovi vähän retkahtanut. Se hoitui muutamalla tuhannella markalla kuntoon. Kävin minäkin sitä katsomassa. Jotain vahinkoo, kuljetusvahinkoa tuli -76 vuonna muistaakseni ja pelkäsin kun piti pitää vähän niinkun salkusta kiinni ja jostain kypärästä ja piti kiivetä sit tikkaita ylös. Hattua nostan teille, kun ootte siellä leipänne tienanneet.

Ajan kuluminen tekee tietyistä aiheista helpommin lähestyttäviä. Yhtenä tällaisena nykyisessä ajassa helpommin keskusteluihin nostettavana aiheena muisteluillassa erottui työturvallisuus, jota myös edellisessä lainauksessa sivuutetaan. Tässä ajassa työturvallisuuden kritisointi voi tuntua helpommalta, koska siihen liittyvät toimintatavat ovat pitkälti aikaan sidottuja eikä samanlaista hyväksyttäisi enää nykyisyydessä. Monesti menneisyyden muistamiseen liittyikin erilaisten kehityskulkujen tiedostaminen. Seuraavassa esimerkissä Osallistuja B kertoo syvemmin siitä, millainen työturvallisuus telakalla vallitsi.

Osallistuja B: Mulla ois muutama muisto siitä, jos sallitaan, niin. Jälkeenpäin ajatellen niinkun vielä enemmän tuo työturvallisuus, joka oli aika huikeen huono, koska siellä oli noin 1600 Rauma-Repolan omaa ja 1600 alihankkijaa, kymmeniä eri firmoja. Koordinaatio oli aika huonoa ja ihmettelyn, että niin vähän sattui loppujen lopuksi onnettomuuksia, mitä sattui. Olihan siellä valitettavasti muutama kuoleman tapauskin.

...

⁴³ Erll 2008; 5, 7.

Osallistuja B: Sitten oli se nosturi Masa, joka tota nosti Glomar Arctic I:n yhtä tota noin niin jalan sellasta rengasta siihen ponttoonin päälle ja jarrut meni rikki ja se putos alas. Ne kaverit, jotka oli ohjaamassa siin alhaalla niin toinen hyppäs ponttoonilta alas hinaajan kannelle ja meniks silt jalka poikki tai joitain mut. Siin olis voinut käydä tosi pahasti. Mut kaikennäköst tämmöistä sekavaa hommaa siellä kyllä oli. Hyvällä tuurilla selvittii monta kertaa.

...

Stenroos: Joo löytyykö tähän kommenttii tai jotakin muuta?

Aalto: Äskeisestä puheenvuorosta kävi ilmi, että se oli ihan sekalaista se mitä sillo -74 kun me Leksan kanssa sinne mentiin. Ei siellä ollut oikeen mitään työsuojelua. Mutta eivät kaikki siellä ylemmässä portaassa ne eivät lainkaan ymmärtäneet sitä, että semmostakin pitäisi tehdä. Että tuo...

Työturvallisuuden lisäksi esille nousevia teemoja olivat venäläisten yhteys Mäntyluotoon, kansainvälisyys sekä juhlat ja vapaa-aika. Kaikki edellisiin teemoihin liittyvät keskustelut olivat ajankuvia, joiden kautta linssi kohti menneisyyttä on helppo suunnata. Yllä olevasta lainauksesta voidaan huomata, kuinka Stenroos ohjaa keskustelua esittämällä jatkokysymyksiä. Näin hän pyrki pitämään keskustelua yllä sekä viemään sitä haluttuihin aihepiireihin. Tämä on keskeistä haastattelutilanteessa, etenkin silloin, kun haastattelulla on tietty määränpää tiedonsaannissa.⁴⁴ Muisteluillassa keskustelu oli hyvin sujuvaa ja kysymyksiä esitettiin myös osallistujien puolesta. Toisten kertomuksia täydennettiin myös spontaanisti, vaikka mikrofoniiin puhumista oli suositeltu. Varsinaisia toisistaan poikkeavia muistoja ei tilaisuudessa tullut esille.

Järjestetty muisteluilta antoi osallistujille mahdollisuuden rakentaa muistoja menneisyydestä yhdessä. Voidaan todeta Mäntyluodossa vietetyn ajan luoneen osallistujille tietynlaisen identiteetin, joka on vahvasti aikaan ja paikkaan sidottu. Tämä aikaan sidottu identiteetti synnyttää erilaisia muistoja, joiden kautta menneisyyden rakentaminen tapahtuu. Kun ihmiset jakavat näitä muistoja, syntyy tietyille ryhmälle ominainen kulttuurinen identiteetti.⁴⁵ Forsman nostaa esille oman suhteensa Mäntyluodon öljynporauslauttoihin ja kuvailee itseään lauttamiehenä. Tällainen sopii hyvin oman identiteetin kuvailemiseksi.

⁴⁴ Steel & Suutari & Lähdesmäki 2023, 286.

⁴⁵ Assmann 2008, 109–110.

Forsman: Et Lauttahommat on puhutellut minnuu 36 vuotta. Et kyll se niinkun kyll hiukan jää vereen, tai sanotaan veren joukkoon on vähän sekoittunut lauttamiestä minussakin. Ei millään pääse eroon kyll.

Muistojen katoavaisuus säilyi kantavana teemana läpi koko muisteluillan. Rauma-Repolan ja Mäntyluodon telakan historiaa pidettiin tärkeänä. Kunnioitus paikkaa ja sen saavutuksia kohtaan paistoi läpi jo Osallistuja A:n puheenvuorosta ja sitä vahvistaa Forsmanin yllä oleva puhe identiteetistä. Henkilötarinat ja teollinen historia nähtiin yhtä tärkeässä valossa. Seuraavassa esimerkissä osallistuja C nostaa esille konkreettisia ammattiin liittyviä edistysaskelia, joita on pystytty tekemään vuosia sitten. Hän vertaa neljäkymmentä vuotta vanhaa teknologiaa nykyiseen luoden näin osuvan kuvan siitä, kuinka edistyksellistä työskentely Mäntyluodossa oli. Tämä tuo esille kunnioituksen konkreettisen tason.

Osallistuja C: Jos ajattelee kolme tommosta laivaakin ja olkoon se kotimaisuusaste vähän pienempi kuin 70 % -80 luvun alussa, hei 40 vuotta sitten tehty ja satelliiteista se haki paikkansa mistä se etsii sen 70 sentin venttiilin sieltä pohjasta. Osaamine ollut todella huippuluokkaa. Nelkyt vuotta takasin. Tänä päivänä mietitään, että osataanko rakentaa tuulimyllyyn jalkaa, semmonen kun pysyy meren pohjassa.

Keskusteluissa saatiin myös tukea muistojen keräämisprosessiin Satakunnan Museon ystävien puolesta, jonka hallituksen jäsen oli mukana muisteluillassa. Lisäksi Stenroos toteaa, että museo tukee mielellään hanketta tällaisen historian tallentamisesta, esimerkiksi mahdollistamalla tiloja kokoontumisille sekä auttamalla muissa käytännön asioissa. Muisteluillassa halutaan tuoda menneisyyttä näkyväksi, jonka toteuttamisessa museo voi auttaa. Tällaisen toiminnan voidaan sanoa olevan osa kulttuurisen muistin käsitettä. Jotta kulttuurinen muisti voidaan tuoda esille, tarvitsee se osakseen ulkopuolisen instituution apua.⁴⁶ Voidaan ajatella, että muistot Mäntyluodon öljynporauslautoista kommunikoivat tällä hetkellä muistin tasolla, mutta siitä halutaan osa kulttuurisen muistin tasoa, joka tekee muistot näkyväksi⁴⁷. Muistojen keräämisen tärkeyttä korostaa Forsmanin puheenvuoro:

Forsman: Kyllä monen näköistä isoa asiaa on tapahtunut tämän lauttarakentamisen tiimoilta ja ihmisiä koskettanut todella syvältä. Siellä on kaikennäköistä, hyvää ja pahaa tapahtunut. Se on niin iso historia, että se on suuri vahinko, jos se jää. Se kuivuu

⁴⁶ Assmann 2008, 111.

⁴⁷ Assmann 2008, 117–118.

tällain. Tämä tämä tilaisuus niin tämän jälkeen täytyisi saada kerättyä ne tiedon rippeet jotka vielä on olemassa ja rakentaa siitä.

2.3 Valokuvat menneisyyden näyttäjinä ja keskustelun kuljettajina

Kuva 1 Kuva muisteluillasta. Kuvassa näkyy esillä olleita esitteitä sekä valkokangas, jolle heijastettiin Juhani Aallon albumin valokuva. Kuva: Timo Nordlund

Noin puolessa välissä muisteluilta alettiin näyttämään kuvia Juhani Aallon albumista. Kuvat olivat heijastettuna valkokankaalle. Viimeistään tässä kohtaa museotyöntekijöiden rooli tapahtuman vetäjinä korostui. He vaihtoivat kuvia sekä kysyivät niistä aktiivisesti tarkentavia kysymyksiä, joita normaalissa muistelunvirrassa ei välttämättä tulisi ajatelleeksi. Koska usein saatamme pitää itsestään selvänä asioita, joista tiedämme paljon. Muisteluillassa kuvat toimivat keskustelunkuljettajana ja yksityiskohtien hahmottajina. Kuvia voidaanankin käyttää muistin työkaluina sekä tukena kommentoimiseen ja keskustelemiseen. Valokuvat toimivat siis virikkeenä, jonka toivottu tavoite on herättää keskustelua.⁴⁸

Kuvia oli esillä niin perinteisessä albumimuodossa kuin valkokankaalle heijastettuna, mutta tässä tutkimuksessa keskiössä ovat valkokankaalle heijastetut valokuvat. Heijastaminen valkokankaalle tuo esille sen, millä tavoin teknologia ja digitaalisuus mahdollistaa valokuvan uudenlaisen katsomisen. Näin valokuvaa voidaan katsoa yhtä aikaa monen ihmisen kanssa. Tämä tuo esille myös teemat intiimiydestä, joka korostuu erilaisella tavalla paperista valokuvaa katsoessa. Valokuvat toimivat enemmänkin menneisyyden tuotteena eli

⁴⁸ Steel & Suutari & Lähdesmäki 2023; 274–276, 279.

muistutuksena ja muistelun herättäjinä kuin muistona itsessään eli menneisyyden esityksenä.⁴⁹

Kuva 2 Kuvia Juhani Aallon albumista

Osallistuja D: Tosa näkyy nuo laskuradat ja tai nuo kiskot. Oli se pieni juna. ... Oli kaksoisveljekset ja toinen ajoi toista junaa ja toinen toista. Muistan kun vieraan kanssa meni siihen junalle ja hän haastatteli ja katto sitä ... niin sit hetken päästä oli kympin arvoinen ilme, kun mentiin sil toisel junal ja se sama kaveri samois vaatteis seisoo siinä. Misä välis se kerkes tähä tulemaan. Sanoi et ei ne pojat paljon radiopuhelinta tartte ku ne näyttelee vaa junalt toisel merkkei ni ne tietää mitä ne tekee.

Yllä olevasta esimerkistä voidaan huomata, kuinka tietty yksityiskohta voi synnyttää sitä katsovassa ihmisessä muistoja. Kyseisessä tilanteessa laskuradat ja kiskot toivat esiin tarinan, jota ei olisi voitu esittää ilman kuvaan kiinnittyviä henkilökohtaisia muistoja. Muiston jakanut henkilö siis avasi muistollaan punctumin, yksityiskohdan, joka herätti muiston. Muiston, jota muut valokuvan katsojat eivät olisi pystyneet avaamaan ilman henkilökohtaista kiinnikettä valokuvaan.⁵⁰ Valokuvan käyttäminen virikkeenä luokin mahdollisuuden sille, että

⁴⁹ Ruchatz 2008, 370.

⁵⁰ Barthes 1985, 46; Mäkiranta 2013, 19; Seppä 2012, 176, 178.

keskustelu siirtyy kuin itsestään sellaisen aiheen ympärille, jota haastateltava ei osaa ennakoita ⁵¹.

Kuviin viitattaessa ei suullisen kertomuksen tarvitse olla monisanaista ja yksityiskohtien esille nostaminen luo muisteluun uudenlaisia kerroksia. Muisteluilla oli monia hetkiä, joista pystyi huomaamaan, että tietyt yksityiskohdat olivat itsestäänselviä kuvanottajalle. Sen sijaan museon henkilökunnalle niiden ymmärtäminen vaati lisäkysymyksiä. Useat tällaiset lisäkysymyksiä vaatineet asiat liittyivät öljynporauslauttojen rakentamisen ammattitermistöön. Yksityiskohtien tunnistaminen ja niiden aukaiseminen luo mahdollisuuden itsensä ilmaisemiseen ja toteuttamiseen. Se myös luo tilaisuuden tehdä itseään ymmärrettäväksi läsnä olevien ihmisten kesken olipa kyseessä sitten sananselitys tai suurempi muisto, joka avautuu valokuvan katsomishetkellä. ⁵² Valokuvien sisällön avaaminen muille tarkoittaa myös osallistumista kulttuuriseen oppimisprosessiin, jossa valokuvan syvempiä tasoja tehdään näkyvämmäksi. ⁵³

Kuva 3 Kuvia Juhani Aallon albumista

Forsman: Tämä 36 on Jack-up ja putkenlaskualuksen kuvia siinä on.

Stenroos: Sit tulee semmosta termii mitä mä en kyllä tunnista.

Tunnistamaton: Kyllä tämä porukka tuntee.

Kuvasta 3 huomaa, ettei muistelutilaisuudessa aina avattu haastattelijan kysymiä termejä. Tämän voidaan todeta tuoneen tietynlaista yhteishenkeä osallistuneiden kesken. Heille termit olivat arkipäiväisiä, kun taas museotyöntekijöille ei. Stenroos toteaaakin, että on pidettävä erillinen tapaaminen, jossa erilaiset ammattitermistöt selitetään. Tällöin museon henkilökunta pääsee paremmin selville siitä, mistä on kyse.

⁵¹ Steel & Suutari & Lähdesmäki 2023; 279, 286.

⁵² Mäkiranta 2013, 19.

⁵³ Seppä 2012, 141.

Valokuvien katselun edetessä esiintyy myös henkilökuvia, joihin ajankuluminen kytkeytyy vahvasti. Varsinkin tilanteissa, joissa valokuvan näyttämässä menneisyydessä esiintyvä ihminen katselee sitä nykyisyydessä. Henkilökuvat loivat muisteluillaan tunnelmaan myös tietynlaista hilpeyttä. Osa henkilökuvista liittyi vapaa-aikaan, johon myös työyhteisö kytkeytyi vahvasti. Tällaisena esimerkkinä toimii kuva 4, jossa on käynnissä firmojen välinen salibandyottelu. Kuvan sisältöä avaa myös historiallinen tietous siitä, että salibandy oli melko uusi laji Suomessa tuohon aikaan. Tällöin kuva voidaan kiinnittää tiettyyn aikaan tämän tietouden kautta. Ajallisuutta voidaan tarkastella myös ihmisten vaatteiden ja tyylin perusteella. Tällöin voidaan ajatella henkilökuvien tuovan erilaisella tavalla ilmi sen mihin aikaan kuva kiinnittyy. Maisemakuvasta voi olla vaikea päätellä aikaa paitsi, jos maisema on tuttu ja siinä tapahtuneet muutokset ovat huomattavissa.

Stenroos: Sit mentiin taas vähä urheilujuttuihin. Se on varmaan sähly aika ensimmäistä kertaa. Ei sählyy varmaan kauheesti ollu.

Aalto: Meil oli siäl sähly teknisellä ja siellä oli sitten tuo (firman nimi) myyjät siellä.

Stenroos: Niin teitä vastaan sitten kävi?

Kuva 4 Kuvia Juhani Aallon albumista

Aalto: Joo

Lisäksi henkilökuvat luovat uudenlaisen mahdollisuuden tulkita kuvassa olevien ilmeitä ja eleitä. Näin myös muisteluilla tehtiin. Alla oleva esimerkkikuva 5 osoittaa, kuinka historiallinen tietous tapahtumista, joita kuvanottohetkeen liittyy tuo esille sen, minkä takia ihmisillä on tietynlaiset ilmeet ja/tai eleet kuvassa.

Stenroos: Katotaas sit noi kuvat viel. Siin oli muutama kuva. Sit on uusia ihmisiä siellä, onko tästä jollakin

Aalto: Siinä on (nimi) ja luottamusmiehiä. (epämääräistä) 58 kuvassa on Kalajoen miehiä. (Nimi) on tässä ja kertoo tilanteesta.

Stenroos: Jotenkin vakavan näköset ilmeet kaikilla, mikähän siin on ?

Aalto: Ei silloin mennyt hyvin. Rahallisesti

Kuva 5 Kuvia Juhani Aallon albumista.

Kaikki kolme esimerkkiä osoittavat kuinka valokuvan merkitysten avaaminen vaatii kulttuurista oppimista. Esimerkiksi ikonisuuden kannalta tarkasteltuna kuvassa 3 olevien ihmisten vakavat ilmeet yhdistyvät kulttuurisesti opittuun tapaan lukea ihmisten eleitä ja ilmeitä, mutta vasta kun ilmeiden takana oleva syy selitetään, voidaan avata uusi taso tarkastella valokuvaa. Se, joka pystyy avaamaan kuvan taustoja, kokee usein myös yhteyttä valokuvaan, jolloin indeksisyys paljastuu.⁵⁴

Valokuvat nähdään usein todisteena menneisyydestä, jota ei enää sellaisenaan voida saavuttaa. Tämä todiste voi synnyttää halun palata tuohon menneisyyteen. Usein muisteluun liittyykin vahvasti menneisyyden nostalgisoiminen, joka voi olla niin negatiivista kuin positiivistakin. Kun kyseisen menneisyyden eläneitä ja muistavia ihmisiä ei enää ole häviää myös kerros muistoista, joita valokuva välittää. Näin valokuvaan kätkeytyy myös inhimillisyyden sekä menettämisen teemat. Tällöin muisteluiltaan osallistuneiden halu saada muistot talteen, saa uuden merkityksen.⁵⁵ Sillä, kun muisti lakkaa korjaamasta myös sen tarkoitus menetetään. Samanlainen ajatusmalli pätee muihinkin kertomuksiin. Silloin, kun

⁵⁴ Mäkiranta 2013, 19; Seppä 2012, 136.

⁵⁵ Mäkiranta 2013, 18; Seppänen 2014a, 99; Barthes 1985, 9.

emme pysty löytämään merkityksiä kertomuksille niitä ei ole järkeä kertoa enää uudelleen.⁵⁶ Esillä olleet valokuvat olivat todiste työyhteisöstä sekä merkittävästä teollisesta historiasta.

Huomioon otettavaa valokuvien sisällön kannalta on se, että valokuvat ovat aina yksi näkemys paikasta. Ne kuvaavat paikkaa sen mukaan, miten niiden ottaja on sen halunnut näyttää. Usein ihmiset muodostavat omien valokuva-arkistojen avulla ihannemaista kuvaa menneisyydestään. Valokuvien avulla muisteleminen on jatkuvaa muistojen rakentamista, sillä tiettyjä asioita nostetaan herkemmin esille, kun taas toisista halutaan vaieta.⁵⁷ On siis hyvä huomioida muistojen kerrostuneisuus, jossa valokuva toimii välittäjänä tietyille kerroksille. Itse muisteluilta järjestäessä on tarpeen miettiä, minkälaisia valokuvia valitsee näytettäväksi, koska niiden avulla voidaan viedä keskustelua haluttuun suuntaan.

Tilaisuudessa näytetyt valokuvat kuljettivat osallistujat tiettyjen aihepiirien äärelle. Erilaiset kuvat olisivat luonnollisesti voineet viedä keskustelua toisenlaiseen suuntaan tai saada eri ihmisiä puhumaan. Toisia ihmisiä resonoi enemmän henkilökuvat ja toisia puolestaan maisemakuvat. Valokuvien valitseminen on siis jo itsessään suuntaviiva muistelulle. Lisäksi keskustelua ohjasi museon henkilökunta, joka johdatti muistelua sellaisten aihepiirien äärelle, jota itse osallistujat eivät olisi välttämättä tuoneet esille.

⁵⁶ Heimo 2017, 242.

⁵⁷ Mäkiranta 2013, 14,16; Seppänen 2014a, 99.

3 Muistelua Facebookin ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä

3.1 Digitaalisuus mahdollistajana spontaaniin muisteluun

Sosiaalinen media tarjoaa oivan väylän kommunikoida tuttujen ja tuntemattomien kanssa. Nykyään näyttämisen kulttuurin tullessa yhä tärkeämmäksi osaksi jokapäiväistä elämäämme kuvien julkaiseminen verkkoon lähipiirille tai laajemmalle yleisölle on yleistynyt.⁵⁸

Facebook on alustana otollinen muistelua ajatellen, sillä ryhmän luominen eri teemojen ympärille ei ole vaikeaa. Lisäksi oman materiaalin sekä muualla julkaistun sisällön, kuten valokuvien, videoiden sekä esimerkiksi digitoitujen arkistoaineiden jakaminen on helppoa.⁵⁹

Tässä kappaleessa tulen tarkastelemaan muistelua, joka tapahtuu valokuvan sisältämän julkaisun kautta Facebookin ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä. Ensimmäisenä keskityn julkaisuihin ja niihin liittyviin yleisiin huomioihin, jotka hahmottavat ryhmän jäsenten aktiivisuutta sekä sitä minkä tyyppisiä piirteitä julkaisuissa korostui. Seuraavaksi keskityn kommenttiosioihin, jotka ovat keskeinen osa jäsenten välistä vuorovaikutusta. Luon kuvaa siitä, minkälaiset asiat innoittivat keskusteluun ja minkä tyylistä se oli. Viimeisessä osiossa keskityn jaettuihin valokuviin ja niiden sisältöön. Tuon esille sitä millaisia kuvia yleisesti jaettiin ja miten niihin reagoitiin.

Tutkimalla Facebookin ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmän yleispiirteitä saadaan käsitystä kyseiselle alustalle muodostuneesta kommunikaatiotavasta. Erilaiset toistuvat yksityiskohdat ja tyyliseikat synnyttävät kokonaiskuvaa ryhmän toiminnasta.⁶⁰ Kyseisessä ryhmässä tykkäykset ja kommentoinnit kertovat aktiivisuudesta ja toistuvat julkaisut tietyltä henkilöltä kertovat hänen innostaan osallistua. Avun kysyminen sekä omista lähtökohdista kumpuava halu tuoda esille menneisyyttä valokuvan jakamisen muodossa on tälle alustalle tyypillistä toimintaa. Kadonnutta tietoutta halutaan saada takaisin tai yhteneväisiä kokemuksia ja yhteisöllisyyden tunnetta haetaan tuomalla pala omasta menneisyydestään esille.

Facebook-ryhmä antaa mahdollisuuden toimia henkilökohtaisella tasolla sekä jakaa omia muistoja spontaanisti ilman osallistumista institutionaalisesti järjestettyyn muistelutilaisuuteen⁶¹. Näin ollen digitaalinen teknologia on mahdollistanut uudenlaisen väylän omaehtoiselle ilmaisukulttuurille, jota ei ohjaa institutionaalinen taso. Tämä

⁵⁸ Seppänen 2014a, 67.

⁵⁹ Taavetti & Heimo 2022, 250.

⁶⁰ Gibbs et al. 2015, 258.

⁶¹ Heimo 2017, 243.

uudenlainen ilmaisun kulttuuri on kuitenkin mahdollista ainoastaan institutionaalisen tason läsnä ollessa. Tässä aineistossa Facebookia voidaan pitää tänä kaupallisena sekä institutionaalisenä tasona, joka mahdollistaa siellä käytävän omaehtoisesti toteutettavan muistelun. Tähän muisteluun osallistuminen onnistuu vain teknologisella laitteella. Tällöin muistelijat osallistuvat muistelun lisäksi myös sähköisen maailman luomiseen, jossa massakulttuurin mahdollisen hallitsevan roolin lisäksi osallistava media ulottuu verkostopohjaisen omaehtoisesti syntyneen kulttuurin kasvaviin verkostoihin.⁶² Ryhmän toimintaa voidaan pitää osallistavan kulttuurin muotona, koska se korostaa yhteisön osallistumista ja tarjoaa kaikille kiinnostuneille mahdollisuuden liittyä sekä ottaa osaa keskusteluun. Lisäksi voidaan todeta Facebook-ryhmässä näkyvän muita osallistavalle kulttuurille ominaisia piirteitä, joita ovat; tiettyyn ryhmään liittyminen, itsensä ilmaiseminen, yhteistyö muiden ryhmäläisten kanssa, julkaisujen jakaminen sekä ammattilaisten ja amatöörien välisen jaon kieltäminen.⁶³

Yhteensä julkaisuja aikavälillä 1.12.2023–31.1.2024 oli kolmekymmentäneljä ja näistä muualta jaettuja oli kahdeksan⁶⁴. Suurin osa muualta jaetuista julkaisuista sisälsivät samanlaisia teemoja kuin ryhmäläisten omat julkaisut, mutta painottuivat nimenomaan Porin yleiseen historiaan ja esimerkiksi kaupunkikuvan muutokseen. Kaksi muualta jaetusta julkaisuista sisälsi linkin, joista toinen vei lehtiartikkeliin ja toinen samanlaiseen muisteluryhmään, joka voisi mahdollisesti kiinnostaa ryhmäläisiä⁶⁵. Julkaisuja kommentoitiin yhtä paljon riippumatta, siitä oliko ne muualta jaettuja vai ei. Keskimäärin henkilökohtaiset julkaisut saivat noin 13 kommenttia ja muualta jaetut julkaisut noin 11 kommenttia. Vain neljä julkaisua jäi kokonaan ilman kommentteja. Näistä kaksi olivat jo aiemmin mainitut julkaisut, jotka sisälsivät linkkejä muihin verkkosivustoihin ja toiset kaksi olivat henkilökohtaisia julkaisuja. Enimmillään julkaisu saavutti neljäkymmentäviisi kommenttia. Tykkäyksiä puolestaan oli aina alle kymmenestä noin neljänsataan asti.

Tietyt ryhmässä olijat erottuivat selkeästi aktiivisuudellaan. Sama henkilö julkaisi enimmillään kuusi julkaisua rajattuna aikana. Avun kysyminen on yksi yleinen syy julkaista ryhmässä. Halutaan saada selville esimerkiksi kuvassa olevan ihmisen henkilöllisyys tai

⁶² Howard 2008a, 491–492; Howard 2008b, 192–194, Koski & Turtiainen 2020, 85; Savolainen & Taavetti 2022, 22.

⁶³ Howard 2008a, 492; Heimo 2017, 244.

⁶⁴ Vanhoja kuvia Porista; 1, 7, 9, 11, 14, 25, 31–32.

⁶⁵ Vanhoja kuvia Porista; 1, 11.

kuvanottoapaikan sijainti. Julkaisuja, joissa kysyttiin apua, oli yhteensä yhdeksän.⁶⁶ Osa kysyjistä sai vastauksen kommenttikentässä, mutta osa jäi joko kokonaan vaille vastausta tai vastauksia tuli monia ja erilaiset tarinat sekoittuivat keskenään eikä selkää oikeaa vastausta saatu. Yksi verkkoympäristöjen valteista onkin niiden kyky esittää erilaisia ja toisistaan eroavia tarinoita samassa paikassa. Erityisesti sosiaalisen median myötä moniäänisyys ja dialogisuus korostuu. Samanlaista moniäänisyyttä voi olla vaikea saavuttaa kasvokkain tapahtuvassa muistelussa.⁶⁷

Esimerkkinä avun tarpeesta ja internetin mahdollistamasta ylirajaisesta toiminnasta voidaan pitää kuvan 6 julkaisua, jossa Yhdysvalloissa asuva henkilö kertoi hänellä olevan kuvia porilaisesta perheestä. Hän tavoitteli julkaisullaan ihmisiä, jotka voisivat auttaa löytämään jonkun, jolle kuvat voisi toimittaa. Julkaisija kertoo löytäneensä ryhmästä apua ongelmaansa.

Henkilö A

...

UPDATE: I have found someone who knows one of the people pictured who is still alive. She is taking the photos to help find them a home in Finland. Thank you everyone!

I have a box of photos from a family from Pori. Is there an historical society or museum to which I can send them? If so, would someone kindly share the address. I am in the US. I posted about this large collection previously, and while one person was identified, and believed to still be living, no one was able to find her for me to send the photos.
Thank you.

👍 46

💬 15 kommenttia • 1 jako

👍 Tykkää
💬 Kommentoi
📧 Lähetä
➦ Jaa

Kuva 6 Kuvakaappaus Facebookin "Vanhoja Kuvia Porista"-ryhmän julkaisusta.

Digitalisuuden myötä esimerkin tapainen ylirajainen toiminta tulee mahdolliseksi. Ihmisten ei tarvitse liikkua paikasta toiseen muisteluun osallistuakseen. Lisäksi julkaisuilla voidaan tavoittaa monta ihmistä yhtä aikaa. Digitaalinen muisteluryhmä ei siis ole paikkaan sidottu, vaan osallistumisen mahdollistaa teknologinen laite. Tämän myötä kynnys osallistua ryhmän

⁶⁶ Vanhoja kuvia Porista; 2, 4, 17, 19, 20, 23–24, 27–28.

⁶⁷ Howard 2008a, 507; Heimo 2014, 150.

toimintaan madaltuu ja spontaania kanssakäymistä sekä toisten auttamista ennestään tuntemattomien ihmisten välillä syntyy helposti paikasta riippumatta.⁶⁸

Yhtenä vahvasti erottuvana teemana julkaisuissa oli oman suvun tutkiminen, joka on yksi suosituimmista syistä tuottaa historiaa (eng. history-making). Historiantuottamisella tarkoitetaan etenkin sosiaalisen median aikakaudella avautunutta mahdollisuutta jakaa sisältöjä, rakentaa suhteita ja ylläpitää sekä synnyttää keskusteluja, jonkin aihepiirin ympärille. Ihmiset haluavat jakaa omaa tietouttaan ja näin ollen ovat osa historiantuottamista. ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä suvun tutkimiseen liittyi omien tietojen jakaminen joko tarinoina, linkkeinä ja kuvina tai kysymyksinä eri ihmisistä ja paikoista.⁶⁹ Suvun tutkimiseen liittyy myös vahva luotto oman perheen sisäisiin muistoihin historiallisina lähteinä, vaikka ne olisivat ristiriidassa muissa lähteissä esiintyvien tosiasioiden kanssa. Tämä johtuu vahvasta emotionaalisesta voimasta sekä kansankielisestä auktoriteetista, jonka perhekertomukset sisältävät. Näin kertomuksista tulee perheenjäsenten kesken luotettavia sekä jaettavan arvoisia.⁷⁰ On siis hyvä pitää mielessä, että muistot muokkaantuvat ajan saatossa. Ne voivat olla jo aluksi keksittyjä tarinoita tai ne voivat saada uusia epätosia piirteitä. Tästä huolimatta ne ovat osa perheen menneisyyttä. Niillä voidaan rakentaa jotain, mitä ei muutoin pystyittäisi sanoittamaan. Ero siinä, miten jaamme muistoja verkossa ja sen ulkopuolella, ei ole suuri. Usein molemmissa ympäristöissä jaetut tarinat eivät ole kokonaisia ja yhtenäisiä vaan lyhyitä ja hajanaisia.⁷¹

⁶⁸ Howard 2008b, 199; Heimo 2017, 254.

⁶⁹ Heimo 2017, 254; Heimo 2014, 146–147.

⁷⁰ Heimo 2017, 259.

⁷¹ Heimo 2017, 262.

Kuva 7 Kuvakaappaus Facebookin "Vanhoja kuvia Porista" -ryhmän julkaisusta

Ryhmän ollessa kaikille halukkaille nähtävillä on otettava huomioon teemat julkisuudesta ja yksityisyydestä. Monet aktiivisesti toimintaan osallistuvista eivät välttämättä pidä itse ryhmää julkisena tai he eivät välttämättä tiedosta näkyvyyttä, jota julkaisu voi parhaimmillaan saada. On hyvä tiedostaa, että yksityisen muiston jakaminen internetissä tekee siitä julkista. Monelle ryhmäläisistä voi kuitenkin tuntua hyvältä jakaa omaa menneisyyttään ja olla osallinen yhteisöä, joka perustuu muistojen jakamiseen. Usealle ryhmässä olo on harrastus siinä, missä neulominen. Julkaisujen tekeminen on aina tarkoituksen mukaista niin myös ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä. Prosessissa valitaan julkaistava valokuva sekä mahdollinen kuvateksti muotoillaan mieluisaksi. Julkaisulla halutaan viestittää jotain ryhmäläisille. Toimitaan yksilöllisesti omasta tahdosta eikä niinkään jonkun toisen tahon takia.⁷³

”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä kuvatekstin kirjoittaminen liittyy vahvasti julkaisuun. Usein teksti oli lyhyt ja se antoi enemmän tilaa kuvalle.

Kirjoituksessa viitattiin monesti kuvaan ja sen sisältöön. Esimerkiksi avaamalla siinä esiintyvien henkilöiden tai paikan suhdetta julkaisijaan, kuten kuvassa 7. Näin muut ryhmässä olijat saivat pienen palan julkaisijan menneisyydestä. Yleistä oli myös jatkaa muistelua kommenttiketjussa, jossa saatettiin myös julkaista lisää kuvia. Julkaisuja, joissa ei ollut lainkaan kuvatekstiä oli kaksi. Toinen näistä jäi ilman kommentteja, mutta toinen saavutti 15 kommenttia.⁷² Sitä vaikuttaako kuvateksti kommentoimiseen on vaikea arvioida näiden tuloksien perusteella.

⁷² Vanhoja kuvia Porista; 10, 30.

⁷³ Heimo 2014; 143–145, 150.

Ryhmässä muistelu koskee nimenomaan Poria ja sen ympärille rakentuneita tarinoita yksilöllisellä ja yleisellä tasolla. Usein keskusteluun osallistujat nojaavat omiin henkilökohtaisiin kokemuksiinsa, joiden tukena saatetaan käyttää omia valokuvia tai muita lähteitä. ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä ollaan sosiaalisessa kanssakäymisessä muiden ryhmäläisten kanssa. Ryhmässä olijat voivat kokea käytävän viestinnän vahvistavan heidän suhdettaan Poriin tai esimerkiksi henkilöihin, joita julkaisuissa esiintyy. Toimintaan siis liittyy vahvasti tietämyksen rakentaminen, muistia täydennetään ja muokataan kollektiivisella tasolla. Muisteluun liittyy vahvasti kokemus omasta identiteetistään ja myös Facebook-ryhmää tarkastelemalla, voidaan todeta ihmisten haluavan ilmaista itseään ja näin ollen rakentaa omaa identiteettiään tiettyyn suuntaan. Pelkkä ryhmään kuulumisen kertoo Porin olevan ihmiselle tärkeä muistelun kohde ja näin ollen osa jäsenen identiteettiä.⁷⁴

Lisäksi toimiminen muisteluryhmän jäsenenä muokkaa sosiaalista identiteettiä. Ryhmässä käyttäytyminen vastavuoroisessa suhteessa toisten ryhmäläisten kanssa korostaa halua kuulua kyseiseen yhteisöön. Johtuen maantieteellisen läheisyyden puuttumisesta verkkoyhteisöt perustuvat nimenomaan diskursiiviseen käyttäytymiseen, jolla ilmaistaan sosiaalisia suhteita. Paikasta riippumaton keskustelu tarvitsee toimiakseen osallistujia toteuttamaan sekä todistamaan kommunikaatiota.⁷⁵ Facebookin muisteluryhmän kannalta tämä tarkoittaa keskustelun ylläpitämistä jatkuvien julkaisujen tekemisen ja kommentoimisen kautta.

3.2 Valokuva kommentoinnin käynnistäjänä

Kyseisessä ryhmässä on tarkoituksena jakaa kuvia, sillä ilman kuvia ei olisi ryhmää. Valokuvat edustavat ryhmässä virikettä, jonka kautta keskustelu avataan. Ne toimivat siis muistin työkaluina sekä kommentoinnin ja keskustelun käynnistäjinä. Lisäksi valokuvat ovat todisteita eletystä menneisyydestä sekä tapahtumien aitoudesta. Näin valokuvat luovat vähintäänkin vaikutelman ajallisesta, materiaalisesta ja kausaalisesta yhteydestä menneisyyden ja nykyisyyden välillä.⁷⁶ Koska ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä tarkoituksena on nimenomaan julkaista kuvia Porista, voidaan olettaa monella ryhmäläisillä olevan tietoutta Porin historiasta. Monelle kuvat voivat toimia kiinnikkeenä ja kimmokkeena erilaisille muistoille. Tietyn teeman ympärille rakentuvassa ryhmässä onkin todennäköistä

⁷⁴ Erlil 2008 3–5; Assmann 2008 109–114.

⁷⁵ Howard 2008b, 202.

⁷⁶ Heimo 2017, 256; Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 72; Seppänen 2014a, 99; Ruchatz 2008, 370.

saada jonkinlaista vastakaikua julkaisulleen. Tällaisella kollektiivisella tasolla valokuva tukee symbolista lukemista, jonka myötä tieto voidaan omaksua.⁷⁷

Ensimmäisenä helposti erottuvana teemana julkaistuissa valokuvissa oli henkilökuvien paljous, joita oli yhteensä 22 kappaletta⁷⁸. Yhteensä yhdeksän julkaisua sisälsi maisemakuvan⁷⁹. Yksi valokuvista voitiin laskea sekä henkilökuvaksi että maisemakuvaksi⁸⁰. Kaksi julkaisua sisälsi valokuvia asiakirjoista⁸¹ ja toiset kaksi eivät sisältäneet laisinkaan valokuvaa, vaan olivat linkkejä muuhun sisältöön⁸². Merkittävä osuus julkaisuista oli siis juuri henkilökuvia eikä esimerkiksi interiörικuvia ollut laisinkaan.

Kuva 8 Kuvakaappaus Facebookin "Vanhoja kuvia Porista"-ryhmän julkaisusta

Julkaisut, joissa oli monta valokuvaa, olen analysoinut yhtenä kokonaisuutena. Tällöin olen tarkastellut valokuvia niiden yhtenäisen teeman kautta. Olen tehnyt tällaisen ratkaisun, koska valokuvat kytkeytyvät saman teeman ympärille ja on todennäköisesti otettu samana ajankohtana. En siis ole nähnyt tarpeelliseksi tarkastella kuvia yksittäin. Kuvassa 8 näkyy tällainen monta valokuvaa sisältävän julkaisun tyyli, jossa kaikki kuvat ovat aiheeltaan hyvin samanlaisia.

⁷⁷ Ruchatz 2008, 372.

⁷⁸ Vanhoja kuvia Porista; 2–7, 10, 12–13, 15–22, 25–26, 28–29, 32.

⁷⁹ Vanhoja kuvia Porista; 6, 8–9, 14, 23, 27, 31, 33–34.

⁸⁰ Vanhoja kuvia Porista; 6.

⁸¹ Vanhoja kuvia Porista; 24, 30.

⁸² Vanhoja kuvia Porista; 1, 11.

Lisäksi esimerkkikuva 8 havainnollistaa hyvin sitä, miten kuvatekstillä luodaan yhteys valokuvaan. Kyseinen valokuva kollaasi edustaa sen julkaisijalle tiettyä ajanjaksoa hänen äitinsä elämässä. Näin ollen valokuvalla on indeksinen yhteys sen julkaisijaan. Tämä äiti-lapsi yhteys on luontainen ja se rakentuu käytännöllisen läheisyyden kautta. Tiedon avaamisen kautta myös muut ryhmäläiset hahmottavat sen.⁸³ Kun kertoja luo valokuvan osatekijöihin subjektiivisia merkityksiä, sen yleisesti jaettavien merkitysten rajat tulevat vastaan. Valokuvassa olevien henkilöiden yleinen olemus luo kuvaa iloisesta talvihetkestä, mutta tieto sen kiinnittymisestä sota-aikaan tuo uudenlaista syvyyttä. Tätä tietoa ja yksityiskohtaa voidaan sanoa punctumiksi, sillä se ilmentää niitä kuvassa esiintyviä elementtejä, jotka rikkovat kuvan ilmeiset merkitykset. Kyseessä ei ole kuitenkaan shokeeraava tai provosoiva kuvaelementti, jonka kuka tahansa kuvaa katsova pystyisi tunnistamaan.⁸⁴

Pääteemoihin jaottelun jälkeen tarkastelin henkilökuvia sekä maisemakuvia tarkemmin. Henkilökuvista yhteensä 16 oli ulkokuvia⁸⁵ ja lopuista kuudesta sisäkuvasta⁸⁶ kolme oli mitä luultavammin studiossa otettuja⁸⁷. Ulkona otetuista kuvista kuusi sisälsi jonkinlaista toimintaa. Esimerkiksi käveleviä ihmisiä sekä liikennevälineitä kaupungilla tai ulkona harrastettavaa aktiviteettia, kuten kuvassa 8. Ne kuvat, joissa ei ollut aktiivista toimintaa olivat pitkälti ryhmäkuvia, joissa kameran läsnäolo on saanut ihmiset pysähtymään. Maiseman muutosta pystyi puolestaan tarkastelemaan 22 valokuvasta⁸⁸, joista yhdeksän oli nimenomaan maisemaan keskittyviä⁸⁹ ja loput 12 oli yllä mainittuja henkilökuvia. Kuvassa 9 näkyy esimerkki maiseman muutosta kuvaavasta valokuvasta. Lisäksi kyseinen julkaisu on hyvä esimerkki siitä, miltä toisesta ryhmästä jaettu julkaisu näyttää. Kommenttiosiota tarkkaillessa huomaa myös, että muualta jaettu julkaisu voi kerätä hyvinkin paljon kommentoijia.

⁸³ Seppä 2012, 136.

⁸⁴ Barthes 1985, 32–34; Seppä 2012, 176; Mäkiranta 2013, 16–18.

⁸⁵ Vanhoja kuvia Porista; 3, 5, 6, 7, 10, 13, 15, 16, 18–22, 26, 28–29.

⁸⁶ Vanhoja kuvia Porista; 2, 4, 17, 25, 32.

⁸⁷ Vanhoja kuvia Porista; 2, 4, 17.

⁸⁸ Vanhoja kuvia Porista; 3, 5–9, 11, 14–16, 19–21, 23–24, 26–28, 31–34.

⁸⁹ Vanhoja kuvia Porista; 6, 8–9, 14, 23, 27, 31, 33–34.

Kuva 9 Kuvakaappaus Facebookin "Vanhoja kuvia Porista" -ryhmän julkaisusta.

Jaetuista valokuvista yhteensä 12 sisälsi jonkun julkaisijalle sukua olevan henkilön⁹⁰ ja kahdeksassa valokuvassa julkaisija itse oli mukana⁹¹. Neljä näistä sisälsivät sekä julkaisijan että hänen sukulaisensa. Viidessä julkaisussa oli kysytty apua tunnistamaan joko kuvassa oleva henkilö tai paikka. Valokuva siis oli innoittanut julkaisijaa laittamaan sen sosiaaliseen mediaan, jotta saisi lisätietoa sen sisällöstä. Jos kuvassa ei olisi ollut itselle tuttua henkilöä voi olla, että se ei olisi herättänyt yhtä suurta halua jatko kysymyksille tai julkaisun tekemiselle ylipäättänsä. Valokuva toimiikin ryhmässä tärkeänä keskustelun avaajana. Yhteensä noin 25 julkaisun kommenttiketjussa innostuttiin puhumaan valokuvan esille tuomasta aiheesta. Ryhmässä valokuvat saavat uudenlaisia tulkintoja ja näin ollen niiden merkitykset muokkaantuvat sosiaalisen kontekstin ja katsomistilanteen vuorovaikutuksessa⁹². Kun valokuva päätetään julkaista ryhmässä, sille annetaan samalla mahdollisuus laajentua uudenlaisten tulkintojen myötä.

⁹⁰ Vanhoja kuvia Porista; 4–5, 7, 16–17, 19–22, 26–28.

⁹¹ Vanhoja kuvia Porista; 3, 5, 7, 12, 15, 18–19, 21.

⁹² Mäkiranta 2013, 14.

Se, että henkilökuvien määrä korostui, on helppo ymmärtää, koska yksityisiä valokuvia otetaan sen takia, että niitä voitaisiin tarkastella tulevaisuudessa muistelmien tavoin. Yleisesti ne kohdistuvat valokuvaajaan tai hänen lähipiiriinsä. Useimmissa tapauksissa julkaisijalla on taustatietoa ja kiinnostuspintaa valokuvaan, kun taas ryhmäläisillä tätä ei välttämättä ole. Tällöin voi olla helpompi keskittyä esimerkiksi valokuvan pinnallisiin asioihin, kuten kommentoimaan henkilön vaatteita. Tällöin kuva menettää syvällisemmän merkityksen, jollainen valokuvaan yhteyden omaavalla on. Joissakin tapauksissa valokuvan kaikkia henkilöitä ei tiedetä julkaisijan toimesta, joka puolestaan innoittaa häntä kysymään apua. Tällöin julkaisija yrittää löytää kadotettua tietoutta, joka voisi palauttaa esimerkiksi menneisyyden tarinalle kasvot. Valokuvaan yhteyden omaavalle kuva toimii kokonaisuudessaan jälkeenä menneisyyden tapahtumasta. Tällöin valokuvan tarkoituksena on toimia todisteena, joka tukee muistamista.⁹³

Yhtenä ominaisena valokuvan sekä teknologian kehittymisen luomana mahdollisuutena voidaan pitää suurentamista ja rajaamista. Suurentamisen mahdollisuutta hyödynnettiin yhdessä julkaisussa. Kuvassa 10 näkyy, kuinka kyseisen julkaisun kommenttikenttään liitettiin julkaisun alkuperäisestä kuvasta suurennus. Kuvan katsominen uudelleen rajattuna ja suurennettuna luo mahdollisuuden tarkastella sitä tarkemmin ja eri tavoin kuin aikaisemmin. Tällaisen yksityiskohdan esittämisen lisäksi rajaamista ja muuta kuvan muokkaamista voidaan käyttää halutun esteettisyyden saavuttamiseksi sekä muistojen eli kuvan merkityksen ja sisällön muuttamisessa mieluisammaksi.⁹⁴ Lisäksi voidaan todeta kuvanottohetkellä tehtyjen päätösten vaikuttavan lopputulokseen. Valokuvan ottaja voi tietoisesti korostaa kuvassa jotain ja samalla yrittää sulkea tiettyjä tulkintavaihtoehtoja pois. Mutta sitä, mitä valokuvan katsojat lopulta näkevät kuvassa ei voida täysin ennakoita.⁹⁵

⁹³ Ruchatz 2008, 372–373.

⁹⁴ Mäkiranta 2013, 16.

⁹⁵ Seppänen 2014a, 99.

Vanhoja kuvia... 🔍 ↻ ☰

Henkilö E ⋮

Kuka tunnistaa entisiä VR:läisiä?
Kuva Pihlavan r.asemalta 50 luvulta. Isäni on vaaleapaitainen

61 5 kommenttia · 1 jako

Tykkää Kommentoi Lähetä Jaa

Kaikki kommentit ▾

Henkilö F

Ovatko VR:n palveluksessa vai Ahlströmin?

5 vk Tykkää Vastaa 1

Henkilö E

Vasemmanpuoleiset outoja, joten en tiedä.

4 vk Tykkää Vastaa

Henkilö G

Kokardi kahdella vasemmanpuoleisella on eri kuin VR:läisellä... tai sitten alareunaa on lipan takana

4 vk Tykkää Vastaa

Henkilö E

Ok. Voi olla että ovat eri porukkaa.

4 vk Tykkää Vastaa

Henkilö G

VR

4 vk Tykkää Vastaa

Kuva 10 Kuvakaappaus Facebookin "Vanhoja kuvia Porista" -ryhmän julkaisusta.

Valokuvien jakaminen Facebook-ryhmiin, kuten muihinkin internetin ja sosiaalisen median kanaviin, on helppoa ja nopeaa. Nykymediassa valokuvien merkittävyys on suuri, olivatpa ne mainoskuvia tai henkilökohtaisia valokuvia. Myös vanhojen valokuvien jakaminen skannauksen tai uudelleen kuvaamisen myötä, on vain muutaman napin painalluksen päässä.⁹⁶ ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä oli huomattavissa näyttämisen kulttuuri, jonka digitaalisuus ja sen luomat mahdollisuudet tarjoavat esimerkiksi valokuvien jaon muodossa. Facebook -ryhmän kaltaisella alustalla halu valokuvien jakamiseen lähtee nimenomaan ihmisestä itsestä. Tahdotaan tuoda itseä ja omia muistoja näkyväksi jakamalla kuvia, joihin liitetään omia syviä muistoja tai joiden historiasta halutaan saada uudenlaista syvempää tietämystä.⁹⁷

⁹⁶ Seppänen 2014a, 70; Suominen & Sivula 2016, 97; Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 65–66.

⁹⁷ Seppänen 2014a, 67; Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 70.

3.3 Avun löytämistä ja menneisyyden kaipuuta

Kommenttiketjujen tarkastelun avulla pystytään luomaan kuvaa siitä, millä tavoin ihmiset ryhmässä osallistuvat keskusteluun. ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä osallistuminen kommentointiin oli aktiivista. Kommenteissa saatettiin tuoda esiin jotain kuvassa esiintyvää, vastata kysymyksiin, kertoa jotain omasta menneisyydestään tai muista seikoista, jotka usein liittyivät kuvan sisältöön. Lisäksi omien tietojen ja kokemusten vahvistamiseksi saatettiin keskusteluun liittää valokuvia tai linkkejä muihin sivustoihin. Kommenttiketjuissa pyritään usein vastaamaan kysymykseen, jos sellainen on esitetty. Yhdeksästä julkaisusta kuusi sai jonkinlaisen vastauksen kysymykseensä. Muotoilu ”jonkinlainen vastaus” johtuu siitä, että kahdessa julkaisussa kertyi huomattava määrä ristiriitaisia vastauksia. Tämän myötä ainakaan ulkopuolisen silmin julkaisun aiheeseen enempää perehtymättä, ei voida nimetä selkeää oikeaa vastausta. Vastauksia siis usein saadaan, mutta niiden paikkansapitävyydestä ei ole täyttä varmuutta.

Lisäksi keskustelu saattaa lähteä helposti rönsyilemään eri aiheeseen, joka on myös huomattavissa kuvassa 11, jossa kommentoidaan kuvan vaatteita kysymykseen vastaamisen sijasta. Tämä on tietysti ihan odotettavaa monen ihmisen ryhmässä. Lisäksi kommenttiketjussa saatetaan ryhmittä niin, että toiset puhuvat toisesta aiheesta ja toiset toisesta. Myös innostuminen voi johtaa yhden ihmisen niin sanottuun yksin puheluun, jossa hän itse kommentoi monta kertaa täydentäen aikaisempaa kommenttiaan. Yhdessä julkaisussa kommenttiketju oli päätetty sulkea.⁹⁸ Syynä tähän voi olla liian vilkas keskustelu tai se, että julkaisulla saavutettiin jo se määränpää mitä oli haettu. Molemmissa tapauksissa enempää kommentteja ei enää kaivata. Tällainen samanlainen keskustelun täysinäinen lopettaminen on digitaalisessa ympäristössä mahdollisempaa kuin kasvokkain tapahtuvassa keskustelussa.

⁹⁸ Vanhoja kuvia Porista 4.

Henkilö H

Löysin tämän kuvan isoäidinäidin albumista. Kuvan on ottanut valokuvaaja Ida Berglund Nyblin Porissa. Keitähän mahtavat nämä hienot herrat olla?

56

6 kommenttia

Kuva 11 Kuvakaappaus Facebookiin "Vanhoja kuvia Porista" -ryhmän julkaisusta.

Kaikki kommentit ▾

Henkilö I

Kyllä ennen osattiin pukeutua ja asettautua kuvaan. Paljon on menty tasossa taaksepäin 😊 Komeet herrasmiehet kuvassa.

4 vk Tykkää Vastaa 1

Henkilö J

olen samaa mieltä, pukeutumisesta sekä henkilöiden esiintymisestä kuvauksessa. Kuvien laatu oli huippua. Kuvat säilyy korkealuokkaisina vuosikymmenet.

4 vk Tykkää Vastaa 1

Henkilö K

Huvittavan hienot kampeet On

4 vk Tykkää Vastaa

Henkilö K

Nyblin siis?

4 vk Tykkää Vastaa

Henkilö H

Elina Aaltonen Ida Berglund Nyblin

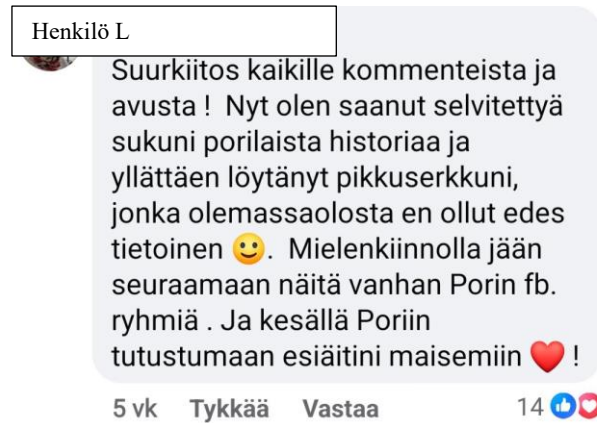
4 vk Tykkää Vastaa

Henkilö B

Veljekset - yhdennäköisyyden perusteella. Eivät työmiehiä 😊

3 vk Tykkää Vastaa

Yhtenä erottuvana teemana oli tuttujen tapaaminen tai löytäminen kommenttiketjusta. Tällaisia tapauksia oli yhteensä kymmenen. Näissä tapauksissa henkilöt olivat joko entuudestaan tuttuja keskenään tai sitten kommentteissa huomattiin, että keskustelevat osapuolet tunsivat saman henkilön tai olivat yhteiselle sukulaiselle sukua. Tietenkään en objektiivisena osapuolena pysty sanomaan, kuinka hyvin eri henkilöt tuntevat toisensa muuten kuin kommenttiketjussa puhutun kautta. Esimerkki kuvassa 12 voi huomata julkaisijan saaneen apua kysymykseensä sekä löytäneen sukulaisen, josta ei ollut tietoinen. Lisäksi kommentista huomaa, ettei kyseessä ole Porissa asuva henkilö. Tämän takia voidaan todeta "Vanhoja kuvia Porista" -ryhmän jäsenien olevan Porista kiinnostuneita ihmisiä, joilla usein on jonkinlainen yhteys Poriin. Kuitenkaan Porissa asuminen ei ole välttämättömyys ryhmään kuulumisen kannalta.

Kuva 12 Kuvakaappaus Facebookin "Vanhoja kuvia Porista"-ryhmän julkaisusta.

Kommenttiosiossa yksi monesti esillä ollut teema oli menneisyyden nostalgisoiminen. Useimmiten tämä esiintyi nimenomaan positiivisena kaipuuna menneisyyteen. Ryhmäläiset kertoivat omia kokemuksiaan ja tarinoita esimerkiksi lapsuudestaan. Muutokset nähtiin usein huonoina. Esimerkiksi maiseman koettiin olevan kauniimpi kuvan näyttävässä menneisyydessä kuin nykyisessä tilassaan. Lisäksi vahvasti erottuvana aiheena, oli valokuvissa esiintyvälle aikakaudelle tyypillinen pukeutuminen. Useimmissa tapauksissa vaatetus nähtiin siistimpänä ja näin ollen parempana kuin nykyisyydessä. Yhtenä poikkeuksena oli kuitenkin julkaisu, jossa lapsuuden vaatteita muisteltiin epämiellyttävän tuntuisina. Myös henkilöhahmot, jotka ovat jääneet ihmisten mieliin olivat muistelun kohteena. Keskustelussa saatettiin esimerkiksi päätyä paikan muistelemisen kautta erilaisiin henkilötarinoihin. Sillä ei kuitenkaan ollut väliä esiintyikö muistelussa keskiössä ollut henkilö valokuvassa vai ei.

Esimerkki kuva 13 edustaa tyypillistä julkaisua ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä. Kuvakaappauksen esimerkki julkaisussa ei esiinny kaikki kommenttiosion kommentit. Julkaisussa esiintyy julkaisija itse pienenä. Taustatietoja julkaisija avaa kuvatekstissään. Kommenttiosiossa ihmiset innostuvat puhumaan omasta lapsuudesta muistojaan jakaen. Muistot liittyvät kuvassa esiintyvään teemaan eli lapsen pyöräilyyn. Kommenttiosiossa omaa menneisyyttä nostetaan jalustalle ikään kuin parempana verrattuna siihen, millaisena lapsuus näyttäytyy nykyajan lapsille. Tässä tapauksessa valokuva luo sitä katsovalle nostalgisen halun palata takaisin menneisyyteen, jota ei kuitenkaan sellaisenaan voida enää saavuttaa.⁹⁹ Tätä

⁹⁹ Mäkiranta 2013, 18; Seppänen 2014a, 99.

nostalgista halua korostetaan kommenttiosion jäsenten kesken, jolloin siitä tulee näkyvä osa ryhmän kommunikaatiota.

← Vanhoja kuvia... 🔍 🔄 ☰

Henkilö M

Tästä alkoi minun pyöräilyharjoitteluni 1945 Porin Kuuminaisissa. Lasten pyöriä kun ei ollut siihen aikaan.

192 13 kommenttia • 1 jako

Kaikki kommentit ▾

Henkilö N
Mulla oli 5-6 v. onneksi äidin naisten pyörä.
5 vk Tykkää Vastaa 1

Henkilö O
Uuno turhapuron tyylillä pumppaamista samalla.
5 vk Tykkää Vastaa 1

Henkilö P
Kunnes pituutta tuli riittävästi noilla mentiin polkemalla tuolta rungon välistä! 😊
5 vk Tykkää Vastaa 6

Henkilö Q
Minulla ruotsalainen naistenpyörä ja satula käännetty vinoon että tuki selkää
5 vk Tykkää Vastaa 2

Henkilö R
Rungon välistä ja uikkarit jalassa.. Suoraan nokkospuskaan 😊
5 vk Tykkää Vastaa

Henkilö S
[redacted] meillä oli kaikkea hienoa. Ei maleksittu kenenkään kotona. Hiihrettiin ajettiin rungon välistä ja käytiin omena varkaissa. Mitä kaikkea hienoa oli nyky nuorisolla ei ole kuin kännykkä.
5 vk Tykkää Vastaa 1

Henkilö T
[redacted] Nykyajan muksuilla on pyörät jo taaperosta lähtien ym vempheet. Silti tuntuu ettei mikään riitä....
5 vk Tykkää Vastaa

Kuva 13 Kuvakaappaus Facebookin "Vanhoja kuvia Porista" -ryhmän julkaisusta.

Kommenttiketjuja tarkastellessa pystyy huomaamaan tietynlaista keskustelun spontaaniutta. Yksityisiä asioita jaetaan julkisessa muisteluryhmässä, koska ryhmää kohtaan tunnetaan yhteyttä, riippumatta siitä, etteivät ryhmän jäsenet tunne toisiaan. Tällaisia ryhmiä voidaan nimittää myös spontaaneiksi arkistoiksi ja Facebookin lisäksi niitä voi olla monissa muissa

internetin ja sosiaalisen median paikoissa.¹⁰⁰ ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmän voidaan ajatella olevan Porin historian rakennus- ja muistelupaikka, jossa muistot rakentuvat jäsenten henkilökohtaisten tarinoiden kautta. Julkaisujen kommentointi on kirjallista, mutta tästä huolimatta verkossa tapahtuvaan kommunikoimiseen suhtaudutaan usein suullisena. Tämä johtuu siitä, että kommunikaatio on spontaania, katkeilevaista, hetkellistä ja altista muutokselle. Nämä ovat kaikki enemmän suullisen kuin kirjallisen ilmaisun piirteitä.¹⁰¹

Tällaisen spontaanin keskustelun ja jakamisen myötä nousee esille teemat julkisesta ja yksityisestä. Monelle tällaiset ”Vanhoja kuvia Porista” kaltaiset ryhmät eivät välttämättä näyttäyty julkisena, vaikka ovatkin sitä.¹⁰² Sosiaalisessa verkossa muistojen jakaminen on myös osa oman elämän dokumentoimista. Valitsemme jakamisen paikan ja sen millä tavoin sekä kenen kanssa jaamme muistojamme.¹⁰³ Monelle ihmiselle internetissä olevaan ryhmään kirjoittaminen tai pelkästään ryhmän seuraaminen voi tuntua luontevammalta kuin fyysistä liikkumista paikasta toiseen vaatimaan muisteluiltaan osallistuminen. Esimerkin omaisessa Facebook-ryhmässä voi käydä pikaisesti eikä se vaadi käyttäjältään suurta ponnistelua. Keskustelun voi aloittaa matalammalla kynnyksellä eikä sille ole asetettu ennako-oletuksia.

Ryhmäläisten sanallista ja ei-sanallista kommunikointia tarkastelemalla voidaan huomata myös tietynlaisia Facebook-ryhmille ominaisia piirteitä. Julkaisuihin ja kommentteihin voidaan sanattomasti reagoida Facebookissa olevan tykkäys/reagointi-näppäinten avulla, joita on yhteensä seitsemän. Reagointi tulee näkyviin valitun emojiin muodossa. Näiden emojiin kautta voidaan viestiä erilaisia asioita ja niiden tulkinta on vahvasti kulttuurisidonnaista. Niiden esittämät kuvat toimivat metaforina, mutta niiden merkitys voi perustua yhtä hyvin kaltaisuuteen kuin kontekstiin.¹⁰⁴ Näin julkaisija tai kommentoija saa merkin siitä, että julkaisu on nähty, vaikka sitä ei sanallisesti kommentoitaistakaan. Tällainen alustalle sisäänrakennettu toimintamuoto ohjaa ihmisiä sanattomaan viestintään, jonka myötä tietylle ryhmälle syntyy ominainen kanssakäymisen kieli.¹⁰⁵ Edellä kuvailtu ryhmälle ominainen viestintä kuvaa hyvin vernakulaarin eli kansankielen muodostumista tietyille ryhmälle. Vernakulaarin käsitteeseen kytkeytyy myös omaehtoisuus. Tässä tapauksessa omaehtoisesti

¹⁰⁰ Heimo 2017, 255.

¹⁰¹ Taavetti & Heimo 2022, 252–253.

¹⁰² Heimo 2014, 144–145.

¹⁰³ Heimo 2014, 150.

¹⁰⁴ Koski & Turtiainen 2020, 95.

¹⁰⁵ Gibbs et al. 2015, 256–257.

luotu Facebook-ryhmä kattaa alleen vapaaehtoisesti liittyneiden ihmisten verkoston, jolle alustan ominaispiirteet ovat luoneet oman kanssakäymisen kielen.

Facebookin kaltaisessa sosiaalisen median kanavassa tapahtuvaa muistelua kuvaa monimediaisuus, omaehtoisuus, suunnittelemattomuus sekä sirpaleisuus¹⁰⁶. Muisteluryhmään osallistumisen omaehtoisuus luo alustalle käyttäjälähtöistä sekä kulttuurillisiin, sosiaalisiin ja henkilökohtaisiin tavoitteisiin pohjautuvaa sisältöä¹⁰⁷. Tämä näkyi myös ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä, jossa julkaisujen tekemistä määrittä oma tahto. Usein toiminta kumpusi halusta tehdä itsensä näkyväksi yhteisön keskuudessa tuomalla esille omia muistoja tai sitten haluttiin saavuttaa itseä hyödyttävää tietoutta.

¹⁰⁶ Taavetti & Heimo 2022, 263.

¹⁰⁷ Koski & Turtiainen 2020, 88

4 Muisteluilta ja Facebook-ryhmä osana muistelukulttuuria

4.1 Muistelunmuodot osallistumisen ja saavutettavuuden näkökulmasta

Tässä kappaleessa tulen tarkastelemaan ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslautoja” -muisteluillan sekä ”Vanhoja kuvia Porista” Facebook-ryhmän havainnoinnista esille nousseita pääteemoja. Tarkastelen molempia muistelunmuotoja rinnakkain ja tuon esille niiden eroavaisuuksia sekä yhtäläisyyksiä. Lähden liikkeelle muisteluun osallistumisesta sekä siitä, kuinka hyvin muistelu on saavutettavissa. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan valokuvan roolia osana kahta eri muistelun tapaa. Viimeiseksi tuon esille teemoja, jotka liittyvät omaehtoiseen historiantuottamiseen.

Aineistoja havainnoidessa on selkeää, että muisteluilta osallistuminen vaatii erilaista sitoutumista kuin digitaalinen muistelu. Osallistujan on suunniteltava muisteluiltaan meneminen oman arjen keskelle niin, että siitä tulee erillinen tilaisuus, johon on fyysisesti siirryttävä paikasta toiseen ja varattava aikaa. Kun taas esille tuodun omainen Facebookissa sijaitseva muisteluryhmä luo oivan tilaisuuden osallistua muisteluun, milloin itselle sopii ja mistä paikasta vain. Tällöin myös yllirajainen toiminta on mahdollista. Digitaalisessa ympäristössä oleva muistelupaikka ei myöskään vaadi sitoutumista ajallisesti. Nykyinen sosiaalisen median aikakausi on tuonut mukanaan halun spontaaniin, nopeaan ja helposti jaettavaan sisältöön, johon Facebookin kaltainen alusta on sopiva.¹⁰⁸ Digitaalisessa muodossa oleva muisteluryhmä voi myös tavoittaa laajemman ihmisjoukon kuin perinteinen muisteluilta. Toisaalta osalle, etenkin ikääntyneelle väestölle, digitaalisuus voi tuntua hankalalta, jolloin osallistuminen muisteluilta on parempi vaihtoehto.

Digitaalisuuden myötä muisteluryhmiä on hyvin monenlaisista aiheista ja niiden löytäminen on suhteellisen helppoa. Paikallisuus ei perustukaan maantieteeseen vaan itse valikoituihin verkostoihin ja niissä tutuiksi koettuihin käytäntöihin sekä sidoksiin. Samankaltaisuuden tunnetta voidaan kokea näissä itselle tärkeiksi määritellyissä paikoissa.¹⁰⁹ Esimerkiksi ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä ihmiset voivat rakentaa omaa identiteettiään jakamalla muistoja ja kommentoimalla julkaisuja. Digitaalisuus mahdollistaa myös laajan aihepiirin, koska julkaisujen määrää ei yleisesti ottaen rajoiteta. Järjestetyt muisteluillat ovat puolestaan

¹⁰⁸ Howard 2008b, 199; Heimo 2017, 242, 255; Fingerroos & Hämäläinen & Savolainen 2020, 10; Taavetti & Heimo 2022, 250.

¹⁰⁹ Koski & Turtiainen 2020, 102.

rajallisia, sillä ne vaativat erilaisia resursseja kuin digitaalisissa ympäristöissä olevat muistelunpaikat. Muisteluiltaa rajoittavat aihe, paikka ja taloudelliset resurssit. Rosenlew-museolla järjestetty ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -muisteluillan aihe on hyvin paljon rajatumpi kuin ”Vanhoja kuvia Porista” Facebook-ryhmän. Muisteluillan aiheen onkin hyvä olla rajattu, jotta se tavoittaa oikeanlaisen osallistujakunnan. Myös muisteluiltaa tarkastellessa identiteetin rakentuminen on vahvasti läsnä. Sen mahdollistajana toimii nimenomainen rajattu aihe sekä osallistujien yhteinen kiinnostus ja yhteys sitä kohtaan.

Muisteleminen Facebookin ryhmässä on monin tavoin spontaanimpaa kuin järjestettyyn muisteluiltaan osallistuminen. Keskustelu on harkitumpaa muisteluillassa, jossa saatetaan puhua puheenvuorot mikrofoniiin, kuten ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -tapahtumassa. Tällöin puhujan roolissa oleva pyrkii jäsentelemään puheensa niin, että osallistujat ymmärtävät hänen sanomansa. Facebookin kaltaisella alustalla pelkästään se, että keskustelua käydään kirjoittamalla, luo tilanteesta hyvin erilaisen. Kirjoitettu teksti ei pidä sisällään äänenpainoja tai ilmeitä ja eleitä. Facebookissa keskustelun tukena käytettäviä tykkäys- ja reagointinäppäimiä sekä hymiöitä ja emojeita voidaan pitää tapana ilmaista ja korostaa tunteita. Esimerkiksi tykkäysnäppäin painamalla voit viestittää julkaisijalle tukesi ja mielenkiintosi.¹¹⁰

Kun tarkastellaan näillä kahdella muistelunpaikalla tapahtuvaa keskustelun sisältöä, voidaan todeta sen olevan melko samanlaista. Molemmissa tapauksissa keskustelu voi äityä pitkäksi tai jäädä suppeaksi. Muisteluillassa puhekielisyys lisää usein kertomuksen pituutta, kun taas Facebookissa keskusteluun osallistuminen oli usein lyhyttä ja ytimekästä. Toisaalta haastattelutilanteen ulkopuolella emme kerro usein kokonaisia yhteneviä tarinoita, mikä voi selittää Facebookin lyhyet vastaukset. Kirjallisesta muodostaan huolimatta keskustelu sisältää paljon suulliselle muistelulle ominaisia piirteitä. Johtuen juuri näistä lyhyistä, suunnittelemattomista ja sirpaleisista teksteistä ja kommentteista.¹¹¹ ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä oli myös huomattavissa ryhmittymistä kommenttiosiossa. Tarkoittaen saman julkaisun alla käytävää keskustelua, jossa eri aiheista puhutaan samanaikaisesti. ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -muisteluillassa tällainen olisi ollut hyvin vaikeaa, sillä puheenvuorot puhuttiin mikrofoniiin. Tällöin kommunikointi rytmittyy luonnollisesti ja ihmiset odottavat omaa vuoroaan osallistua keskusteluun.

¹¹⁰ Koski & Turtiainen 2020, 95.

¹¹¹ Heimo 2017, 262; Taavetti & Heimo 2022, 263.

Mielenkiintoista on myös havainto siitä, että muisteluilla kysymyksiin vastattiin muistan/en muista muodossa, kun taas Facebookin-muisteluryhmässä tuotiin esille vain se, että muistetaan. Julkaisua ei siis kommentoitu silloin, jos ei muistettu jotain tapahtumaa vaan vain silloin, kun siihen pystyttiin tuomaan omakohtaista kokemusta. Tästä huolimatta ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä paljon kommentteja saaneet julkaisut saattoivat olla hyvin sekavia johtuen siitä, että erilaiset näkökulmat risteävät. Tämä näkyi esimerkiksi tapauksissa, joissa kysyttiin apua paikan tunnistamiseen. Tällöin julkaisu saattoi saada lukuisia kommentteja eri paikannimistä, mutta selkeää oikeaa vastausta ei pystynyt erottamaan. Yksi digitaalisen muistelunpaikan valttikorteista onkin kyky luoda moniäänisyyttä sekä dialogisuutta. Muisteluilla muistelu oli hallittua ja ohjattua. Kun tarina lähti rönsyilemään tai jos keskustelu lakkasi, niin se ohjattiin takaisin halutun aiheen pariin.¹¹² Digitaalisessa ympäristössä tällainen tapahtuisi kommenttiketjun sulkemisena tai jonkun keskustelun estämisenä.

Vaikka olen käyttänyt Rosenlew-museolla järjestettyä muisteluiltaa esimerkkinä kasvokkain käytävästä muistelun muodosta, ei tule jättää huomioimatta sitä, että myös muisteluilta käyttää apunaan digitaalisuutta esimerkiksi viestinnässä ja markkinoinnissa. Voidaan siis todeta, että samalla kun muu maailma tulee yhä riippuvaisemmaksi digitaalisuudesta niin sama tapahtuu myös kulttuuriselle muistille, joka hyötyy valtavasti mediateknologiasta ja mediatuotteiden levityksestä.¹¹³ Muistelukulttuuri muokkaantuu samaan aikaan, kun yhteiskunta muokkaa itse itseään. Asioiden tarkasteleminen ajankohtaisten ilmiöiden kautta pitää, minkä tahansa tutkimusalan virkeänä. Kun ajatellaan muistelukulttuuria, on otettava huomioon termistön laajentuminen. Nykyisellään monet muisteluntasot liikkuvat aallokossa, jossa ne risteävät ja törmäilevät toisiinsa. Osallistavan kulttuurin teemat ovat tulleet yhä ajankohtaisemmiksi.

Tutkimustyötä ajatellen Facebookin muisteluryhmässä ihanteellista on kaiken aineiston saatavilla olevuus. Tutkittavat asiat ovat jo valmiiksi kirjoitetussa helposti lähestyttävässä muodossa. Uhkana on kuitenkin häviäminen, sillä jokainen voi halutessaan poistaa oman julkaisunsa. Tämän takia on tärkeää, että tutkija itse tallentaa aineiston heti tutkimuksen alkuvaiheessa. Lisäksi eettisyyden tarkasteleminen korostuu aivan uudella tavalla, varsinkin tämän kaltaisessa tutkimuksessa, jossa havainnoidaan ryhmää ilman tiedotusta tutkimuksen

¹¹² Heimo 2014, 150.

¹¹³ Erll 2008, 9.

teosta. Muisteluilta vaatii puolestaan enemmän suunnittelua, jotta mahdollisimman moni aiheesta kiinnostunut löytää paikalle. Muisteluillan tutkimiseen liittyy myös työtä mahdollisen nauhoitteen ja litteraation parissa.¹¹⁴

4.2 Valokuva menneisyyden näyttäjänä ja innoittajana muisteluun

Kummassakin muistelunmuodossa valokuvan rooli muistelun liikkeelle panevana virikkeenä korostui. Facebookin muisteluryhmässä valokuva oli keskeinen osa julkaisuja ja ryhmän nimi ”Vanhoja kuvia Porista” -sisälsi ennakko-oletuksen kuvien jakamisesta. Muisteluillassa valokuvien katsominen aloitettiin noin puolessa välissä tilaisuutta ja niiden läpikäymisestä vastuu oli museon henkilökunnalla. Lisäksi henkilökunta esitti tarkentavia kysymyksiä, jolloin muisteluilta sai haastattelumaisia piirteitä, joita Facebook-ryhmässä ei ollut havaittavissa. Muisteluillassa tärkeää oli myös se, että nauhoitetta jälkeenpäin kuunnellessa ymmärretään, mistä asiasta ja valokuvasta on milloinkin kyse.

Valokuvalla on muistelussa ikään kuin luonnollinen rooli, jonka takia sitä ei tulisi sivuuttaa. Se kuljettaa keskustelua sujuvasti eteenpäin ja voi herättää muistoja, joita emme tulisi muuten edes ajatelleeksi. Ne ovat myös todiste tapahtumien aitoudesta. Valokuvan kyky suunnata ihmisten katseet kohti menneisyyttä on osa sen viehätystä.¹¹⁵ Ihmiset ovat ottaneet valokuvia ikuistaakseen heille tärkeän hetken, jota he voivat myöhemmin muistella. Usein nuo hetket näyttävätkin menneisyyden positiivisena kokemuksena, jonain jonne halutaan palata takaisin.¹¹⁶ Muisteleminen siis kietoutuu valokuvan ympärille huomaamattomasti, mutta ei suinkaan vähäpätöisesti.

Erilaisten yksityiskohtien esille nostaminen valokuvasta korostuu molemmissa aineistoissa. Esille voidaan nostaa lapsuudesta tuttu vaatetus, joka muistetaan epämiellyttävänä ihoa vasten tai esimerkiksi tavarankuljetusjunan kiskot, jotka muistuttavat niiden parissa työskennelleistä veljeksistä. Molemmissa tapauksissa menneisyys avautuu sille, joka on kokenut sen tai on siihen muulla tavoin kosketuksissa. Yksityiskohtien tunnistaminen luo tilaa toimijuudelle sekä uudelleenlaiselle voimaannuttavalle kuvanlukutavalle, jossa menneisyydelle, henkilökohtaiselle kokemukselle sekä valokuvalle luodaan uusia tulkintoja. Yksityiskohtien avaaminen on myös

¹¹⁴ Barthes 1985, 88; Seppänen 2014a, 99; Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 66.

¹¹⁵ Heimo 2017, 256; Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 72.

¹¹⁶ Mäkiranta 2013; 14, 19.

tapa ilmaista sekä toteuttaa itseään kulttuurissa tehden itsestä ymmärrettävämmän kulttuurin jäsenten kesken.¹¹⁷

Valokuviin reagoiminen on myös hyvin erilaista näissä kahdessa eri muistelun tavassa. Muisteluilla ihmisiltä saadaan välitön reaktio valokuviin ilmeiden, eleiden ja kommentoinnin kautta. Facebook-ryhmässä reagoinnit tapahtuvat joko kirjoittamalla tai reagoitinäppäintä painamalla. Tällöin reagointi ei ole välitöntä, vaan se tapahtuu laskelmoivasti. Julkaisu ei myöskään tule saamaan kaikkien ryhmään kuuluvien reaktiota, vaan ainoastaan heidän, jotka haluavat tuoda sen esille. Muisteluilla reaktiota ei puolestaan tarvitse sanoittaa, sillä ilmeet ja muut keholliset merkit voidaan tulkita reaktioksi.

4.3 Omaehtoisen historiantuottamisen yleistymisen osana muistelua

Teknologian kehittyminen ja sen myötä tapahtunut digitalisoituminen on synnyttänyt monia uusia tapoja viestiä ja kommunikoida ihmisten kanssa ilman tarvetta poistua oman kodin rauhasta. Tämän myötä on tapahtunut käänne, jossa ihmiset tuottavat historiaa aivan uudenvälillä tavoilla eivätkä ole vain historiallisten tapahtumien passiivisia katsojia. Monelle historiasta on tullut vapaa-ajan harrastus. Internetin muistelupaikat luovat mahdollisuuden tuoda esille omaa tietämystä sekä etsiä vastauksia itseään mietityttäviin asioihin. Huomattavaa on myös se kuinka visuaaliset lähteet korvaavat kirjoitettuja.¹¹⁸

Kiinnostus historiantuottamiseen kumpuaa myös ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -tapahtumassa, jonka innoittajana toimi yksityishenkilön tieto ja tuntemus sekä huoli muistojen katoavaisuudesta. Monessa ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmän julkaisuissa sama teema toistui. Haluttiin esimerkiksi saada selville kadoksissa ollut nimi, jotta uudenväläinen taso menneisyydestä ja sen kulusta olisi mahdollista saavuttaa. Molemmissa tapauksissa korostuu siis ihmisten halu omaehtoiseen historiantuottamiseen. On kuitenkin hyvä huomioida, että omaehtoinen historiantuottaminen on aina suhteessa ei-omaehtoiseen eli institutionaaliseen historiantuottamiseen sekä tulkintaan.¹¹⁹ Tämä korostuu etenkin muisteluilla tarkastelussa, jossa ovat konkreettisesti läsnä nämä kaksi eri tasoa. Facebookin muisteluryhmässä omaehtoisen ja institutionaalisen historiantuottamisen tasot ilmenevät

¹¹⁷ Mäkiranta 2013, 18–19.

¹¹⁸ Heimo 2014, 143; Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 65.

¹¹⁹ Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 61.

puolestaan esimerkiksi siinä, että Facebook on alustana kaupallisesti tuotettu. Toisin sanoen institutionaalinen taso mahdollistaa verkkoalustalla tapahtuvan muistelun.¹²⁰

Niin muisteluillassa kuin Facebookin muisteluryhmässä korostuu yhteisöllisyys sekä halu osallistua toimintaan omasta tahdosta ja kiinnostuksesta. Kummankin kohdalla pätee tieto siitä, että muisti on paikallista, egosentristä sekä tietyille ryhmälle ja arvoille ominaista¹²¹. ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -tapahtuman sekä ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmän osallistujat haluavat tuoda esille muistojaan sekä pyrkiä oppimaan uutta. Molempien kohdalla muistelu rakentuu tietyn aiheen ympärille, joka on vahvasti liitoksissa osallistujien identiteettiin. Mäntyluodossa sijaitsevat telakat ovat mahdollistaneet työllistymisen monelle ja näin ollen synnyttäneet paikkaan ja aikaan sidotun identiteetin. ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmän julkaisut puolestaan kytkeytyvät tiettyyn paikkaan eli Poriin. Ryhmän nimen mukaisesti kuvat, joita jaetaan ovat ”vanhoja”. Kyseinen termi on tosin hyvin ailahteleva, koska eri ihmiset käsittävät ajan ja sen kulun eri tavoin ja näin ollen myös käsitys vanhasta vaihtelee. Ryhmässä julkaisut olivat hyvin pitkälti omaa tai oman suvun menneisyyttä käsitteleviä, kun taas muisteluillassa korostui nimenomaan yhteisön muistot.

Omien tietojen ja kokemusten avaamisen myötä avautuu myös teemat julkisesta ja yksityisestä, joiden rajat voivat hyvin usein hälventyä digitaalisissa ympäristöissä.¹²² Muisteluillassa puolestaan korostui tilaisuuden julkisuus sen institutionaalisen tason myötä. Rosenlew-museolla järjestetyssä muisteluillassa ihmisten tuli puhua puheenvuoronsa mikrofonin, joka korostaa julkisessa tilanteessa olemista. ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmässä puolestaan yksityisten asioiden jakaminen voi tuntua hyvin helpolta, koska julkaisun voi tehdä omassa rauhassa. Julkaisua tehdessään ihminen ei välttämättä tiedosta, kuinka monta ihmistä se voi tavoittaa. Lisäksi mahdollisuus julkaisun tietojen hallintaan heikkenee, sillä kuka tahansa voi jakaa julkaisun uusille internetin alustoille.¹²³

Omaehtoisen muistelun ja historiantuottamisen yleistymisen myötä kysymykset siitä, kuka voi päättää jonkin yhteisön menneisyyden esittämisestä tai tutkimuksesta korostuvat. Julkisen ja yksityisen välinen rajanveto muuttuu yhä vaikeammaksi, jonka myötä erilaisten tietojen jakaminen julkisesti voidaan nähdä oikeutettuna. Tämä lisää erilaisten eettisten kysymysten

¹²⁰ Howard 2008a, 492.

¹²¹ Assmann 2008, 113.

¹²² Fingerroos & Hämäläinen & Savolainen 2020, 10; Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 70.

¹²³ Savolainen & Lukin & Heimo 2020, 70.

pohtimista niin tutkimustyössä kuin yleisesti sosiaalisen median ja internetin aallokoissa pyöriessä. Lisäksi esille nousevat kysymykset siitä, tarvitaanko tutkijoita dokumentoimaan ja arkistoimaan yhteisön kulttuuria ja historiaa vai halutaanko tämä tiedonkeruu tehdä sisältä päin ilman ulkopuolisia toimijoita.¹²⁴ Digitaalisella aikakaudella selvää on kuitenkin se, että erilaisia muistelunpaikkoja syntyy ja muokkaantuu jatkuvasti. Tästä syystä niiden tiedostaminen ja tutkiminen on tärkeää. Kasvokkain tapahtuvalla muistelulla on puolestaan tärkeä asema etenkin museoiden tekemän tallennustyön kannalta.

¹²⁴ Heimo 2014, 158; Savolainen & Taavetti 2022, 23; Taavetti & Heimo 2022, 249–250.

5 Lopuksi

Tutkimuksessani olen luonut kuvaa siitä, millä tavoin valokuvan muuntuminen digitaaliseen muotoon on vaikuttanut muisteluun. Tarkastelin Rosenlew-museolla järjestettyä ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -muisteluilta sekä Facebookissa olevaa ”Vanhoja kuvia Porista” -ryhmää. Muisteluillan aineisto koostui nauhoitteesta sekä siitä tehdystä litteraatiosta ja valokuvista, kun taas Facebook-ryhmän kohdalla aineisto sisälsi vuoden 2023 joulukuun sekä vuoden 2024 tammikuun julkaisut. Molemmissa tapauksissa valokuvan perinteinen muoto paperisena käsinkosketeltavana objektina oli muuntunut digitaaliseen muotoon. Tämän uuden muodon avulla valokuvan katsomiseen pystyi osallistumaan monta ihmistä yhtä aikaa.

Rosenlew-museolla järjestetty muisteluilta järjestettiin pitkälti yksityishenkilön innoittamana, mutta museolla oli iso rooli muisteluillan mahdollistajana. Muisteluillassa muodollisuuden läsnäolo oli huomattavaa ja muistelua ohjasi paljon museotyöntekijöiden rooli keskustelun kuljettajina. Muistelu ei siis ollut kovin spontaania, vaan siinä oli läsnä tietynlaista suunnitelmallisuutta esimerkiksi valokuvien läpikäymisessä sekä tarkentavissa kysymyksissä, joita museon henkilökunta esitti. Keskustelu pysyi hyvin vahvasti aiheessa eikä rönsyilyä ollut. Muisteluillassa näkyi vastavuoroisuutta, josta molemmat osapuolet hyötyivät. Museo sai tärkeää tietoa Porin teollisesta historiasta, ja muisteluiltaan osallistujat saivat tilaisuuden muistojen jakamiseen sekä mahdollisuuden järjestää lisää tilaisuuksia, joiden lähtökohtana on muistojen talteen laittaminen.

Digitaalisessa ympäristössä sijaitseva ”Vanhoja kuvia Porista” Facebook-ryhmä pitää sisällään joukon ihmisiä, jotka jakavat Poriin jollain tavoin kytköksissä olevia valokuvia. Suurin osa jaetuista julkaisuista sisälsi henkilökuvia ja toiseksi eniten jaettiin maisemakuvia. Noin neljäsosa julkaisuista sisälsi kysymyksen, jolla pyrittiin esimerkiksi selvittämään kuvassa olleen ihmisen henkilöllisyys tai paikan sijainti. Keskustelu keskittyikin vahvasti valokuvan sisältöön, vaikka se saattoi välillä rönsyillä monen kommentin ketjuksi. Ryhmässä julkaisut ja kertomukset omasta tai oman suvun menneisyydestä korostuivat. Vanhat valokuvat saivat osan kommenttiketjuun kirjoittaneista kaipaamaan menneisyyteen ja vertailemaan nykyisyyttä siihen. Useimmissa tapauksissa menneisyys nähtiin parempana kuin nykyisyys.

Molemmissa tapauksissa valokuvalla oli rooli keskustelun kuljettajana, jonka kautta katse kohti menneisyyttä voitiin suunnata. Niiden kautta yksityiskohtien osoittaminen ja

tunnistaminen helpottui. Tärkeää on kuitenkin huomioida valokuvan kyky tehdä menneisyydestä halutunlainen. Ne vievät muistelua haluttuun suuntaan, mutta toisaalta ne voivat myös toimia virikkeenä ja viedä keskustelua sellaisen aihealueen piiriin, mitä ei muutoin olisi saavutettu tai osattu ennakoita. Valokuvan digitaalinen muoto mahdollistaa rajaamisen ja suurentamisen aivan uudella tavalla. Tällöin yksityiskohtien tunnistaminen sekä menneisyyden halutunlainen rakentaminen nousee entistä enemmän keskiöön.

Menneisyyden rakentamisen lisäksi teemat sen menettämisestä sekä muistojen katoavaisuudesta olivat läsnä. Muisteluilla valokuvat nähtiin todisteena työyhteisöstä, jota ei enää sellaisenaan voida saavuttaa. Ne myös toivat esille halun saada muistot talteen ennen kuin ne katoavat ajan virran mukana. Digitaalisessa ympäristössä muistojen katoavaisuus näyttäytyi puolestaan kysymyksen muodossa. Tällöin pala muistoista oli jo ehditty unohtaa, mutta sen uudelleen saavuttamiseksi oli päätetty kysyä apua muisteluryhmästä. Tutkimukseni osoittaa, kuinka valokuvan osuutta muistelussa ei tulisi sivuuttaa. Kasvaneen kuvallisen kulttuurin myötä valokuvan rooli ihmisten arjessa nousee entistä enemmän keskiöön. Valokuvan digitaalisen muodon myötä muistelukulttuuri on muuttunut yhä vapaammaksi ja helpommin lähestyttäväksi. Siitä on tullut monelle ihmiselle osa arkea esimerkiksi harrastuksen myötä.

Digitaaliset muisteluryhmät tuovat ilmoille kysymyksiä siitä, haluavatko ihmiset enää osallistua Rosenlew-museolla järjestetyn kaltaisiin muisteluiltoihin. Halutaanko enemmän osallistua muisteluun digitaalisten ympäristöjen välityksellä, jossa muistelemista ei ole ohjaamassa kukaan. Sen sijaan muistelu on täysin oman tahdon synnyttämää toimintaa. Tämä herättää kysymyksen siitä, millä tavoin muistiin ja muisteluun liittyvää tutkimustyötä tullaan tulevaisuudessa toteuttamaan. Digitaalisessa ympäristössä tieto on usein hajanaista ja sen moniäänisyyden vuoksi, voi olla vaikeaa saavuttaa niitä tuloksia, joita tavoitellaan. Toisaalta juuri tuo moniäänisyys voi tarjota paljon tietoa ja tarinoita, jotka saavuttavat enemmän ihmisiä kuin fyysistä siirtymistä paikasta toiseen vaativa muisteluilta.

On kuitenkin huomattavaa, että museon työ aineettoman ja aineellisen menneisyyden kerääjänä on merkittävä. Aineistossa esille tuodun omaisen muisteluilta luo hyvää kuvaa vastavuoroisuudesta, joka osallistujien ja museon välillä vallitsi. Museotyöskentelyssä digitaalisuus mahdollistaa tapahtumien helpon tiedottamisen sekä uudenlaisia tekniikoita hallita ja tallentaa kokoelmia. Muistojen tallentamista ajatellen voidaan todeta järjestetyn

kaltaisen muisteluilla edustavan helpommin lähestyttävissä olevaa vaihtoehtoa digitaaliseen ympäristöön verrattaessa. Muisteluilta mahdollistaa kommunikoinnin kasvokkain, jonka myötä muistelusta voi tulla syvällisempää kuin digitaalisessa muistelussa. Lisäksi kasvokkain tapahtuvassa muistelussa keskustelua on helpompi kuljettaa haluttuun suuntaan. Tällöin myös tarkentavien kysymysten esittäminen helpottuu.

Voidaan todeta, että valokuvan laajentuminen digitaaliseen muotoon on tuonut paljon uudenlaisia mahdollisuuksia muisteluun. Nämä mahdollisuudet näkyvät niin muisteluilla kuin Facebook-ryhmässä. Valokuvien jakaminen, tallentaminen, rajaaminen ja muokkaaminen mahdollistavat entistä omaehtoisempaa toimintaa, jonka myötä kysymykset institutionaalisen historiantuottamisen tarpeesta nousevat pintaan.

Lähteet

Linkit tarkistettu 26.4.2024

Tutkimusaineisto

Rosenlew-museolla 10.10.2023 järjestetystä ”Muistellaan Mäntyluodon öljynporauslauttoja” -muisteluillasta museon henkilökunnan toimesta kerätyt dokumentit; nauhoite, litteraatio ja kuvat.

Vanhoja kuvia Porista -ryhmän Facebook-postaukset ajalta 1.12.2023–31.1.2023.

<https://www.facebook.com/groups/170184026903737>

Tutkimuskirjallisuus

Assmann, Jan 2008: “Communicative and Cultural Memory”. Teoksessa Erll, Astrid & Nünning, Ansgar (toim.) *Cultural memory studies : An International and Interdisciplinary Handbook*. De Gruyter, Inc. 109–118.

Barthes, Roland 1985 (1980): *Valoisa huone. La Chambre claire. Camera lucida*. Suom. Lintunen, Martti, Sironen, Esa & Lehto, Leevi. Helsinki: Kansankulttuuri: Suomen valokuvataiteen säätiö.

Enersense: *Viisi vuosikymmentä telakkatoimintaa Porin Mäntyluodossa*. 11.8.2022.

<https://enersense.fi/ajankohtaista/viisi-vuosikymmenta-telakkatoimintaa-porin-mantyluodossa/>.

Erll, Astrid 2008: ”Cultural Memory Studies: An Introduction”. Teoksessa Erll, Astrid & Nünning, Ansgar (toim.) *Cultural memory studies : An International and Interdisciplinary Handbook*. De Gruyter, Inc. 1–18.

Fingerroos, Outi & Hämäläinen, Niina & Savolainen, Ulla 2020: ”Mikä on vernakulaari?” *Elore* 27(1), 4–14. <https://doi.org/10.30666/elore.95523>

Fingerroos, Outi & Kokko, Marja 2022: Tutkimusetiikka ja hyvä tieteellinen käytäntö. Teoksessa Fingerroos, Outi & Kajander, Konsta & Lappi, Tiina-Riitta (toim.) *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. 64–89

Gibbs, Martin & Meese, James & Arnold, Michael & Nansen, Bjorn & Carter, Marcus 2015: “#Funeral and Instagram: death, social media, and platform vernacular”. *Information, Communication & Society* 18(3), 255–268, <https://doi.org/10.1080/1369118X.2014.987152>

Heimo, Anne 2014: “The 1918 Finnish Civil War Revisited: The Digital Aftermath”. *Folklore* 57: 141–168. <https://doi.org/10.7592/FEJF2014.57>.

Heimo, Anne 2017: “The Italian Hall Tragedy, 1913: A Hundred Years of Remediated Memories”. Teoksessa Barbara Törnquist-Plewa ja Tea Sindbæk Andersen (toim.) *The Twentieth Century in European Memory. Transcultural Mediation and Reception*. Leiden: Brill. 240–267. https://doi.org/10.1163/9789004352353_012

Howard, Robert Glenn 2005: “A theory of Vernacular Rhetoric: The Case of the “Sinner’s Prayer” Online”. *Folklore* 116(2), 172–188. <https://doi.org/10.1080/00155870500140214>

Howard, Robert Glenn. 2008a. “The Vernacular Web of Participatory Media.” *Critical Studies in Media Communication* 25(5): 490–513. <https://doi.org/10.1080/15295030802468065>

Howard, Robert Glenn. 2008b. “Electronic Hybridity: The Persistent Processes of the Vernacular Web.” *Journal of American Folklore* 121(480): 192–218

Hänninen, Riitta & Turtiainen, Riikka 2022: ”Digitaalinen etnografia kulttuurien tutkimuksessa”. Teoksessa Fingerroos, Outi & Kajander, Konsta & Lappi, Tiina-Riitta (toim.) *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. 159–176.

Kajander, Anna 2022: Materiaalisuus etnologiassa. Teoksessa Fingerroos, Outi & Kajander, Konsta & Lappi, Tiina-Riitta (toim.) *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. 139–154.

Koski, Kaarina & Turtiainen, Riikka 2020: ”Vernakulaari verkossa. Vertaisuuden ilmaisemisen digitaaliset ulottuvuudet”. *Elore*, 27(1), 85–107. <https://doi.org/10.30666/elore.88834>

Manninen, Carolus: *Jättitilauksista kuolinkamppailuun – Porin telakka oli Suomen kruununjalokivi*, Yle Uutiset 12.2.2017, <https://yle.fi/a/3-9448937>.

Mäkiranta, Mari 2013: ”Semioottinen valokuva-analyysi, kuvan monimerkityksellisyys ja visualisoitu kokemus”. Teoksessa Granö, Päivi & Keskitalo, Anne & Ronkanen, Suvi (toim.) *Visuaalinen kokemus – johdatus moniaistiseen analyysiin*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 13–24.

Pori kuvia & muistoja. Facebook-ryhmä.

<https://www.facebook.com/groups/141342726398113>

Ruchatz, Jens 2008: ”The Photograph as Externalization and Trace”. Teoksessa Erll, Astrid & Nünning, Ansgar (toim.) *Cultural memory studies : An International and Interdisciplinary Handbook*. De Gruyter, Inc. 367–378.

Savolainen, Ulla & Taavetti, Riikka 2022: ”Muistitietotutkimus : Paikantumisia, eettisiä kysymyksiä ja tulevia suuntia. Teoksessa Savolainen, Ulla & Taavetti, Riikka (toim.) *Muistitietotutkimuksen paikka : Teoriat, käytännöt ja muutos*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 10–43. <https://doi.org/10.21435/skst.1478>

Savolainen, Ulla & Lukin, Karina & Heimo, Anne 2020: ”Omaehtoisen muistamisen materiaalisuus ja monimediaisuus: Muistitietotutkimus ja uusmaterialismi”. *Elore* 27(1), 60–84. <https://doi.org/10.30666/elore.89039>

Seppä, Anita 2012: *Kuvien tulkinta : menetelmäopas kuvataiteen ja visuaalisen kulttuurin tulkitsijalle*. Helsinki: Gaudeamus.

Seppänen, Janne 2014a: *Levoton valokuva*. Tampere: Vastapaino.

Seppänen, Janne 2014b: ”Valokuva, materiaalisuus, representaatio”. *Media & Viestintä*. 37(2), 4–21. <https://doi.org/10.23983/mv.62859>

Steel, Tytti & Suutari, Timo & Lähdesmäki, Merja 2023: ”Virikehaastattelu ja vuorovaikutus. Kontekstianalyttinen näkökulma ulkomaalaistaustaisten rekrytointia käsittelevään haastatteluaineistoon”. *J@rgonia*. 21 (42), 272–292. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202401291592>

Suominen, Jaakko & Sivula, Anna 2016: ”Digisyntyisten ilmiöiden historiantutkimus”. Teoksessa Elo, Kimmo (toim.) *Digitaalinen humanismi ja historiatieteet*. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 96–130.

Taavetti, Riikka & Heimo, Anne 2022: ”Muistitietotutkimus ja digitaaliset ihmistieteet”.

Teoksessa Savolainen, Ulla & Taavetti, Riikka (toim.) *Muistitietotutkimuksen paikka :*

Teoriat, käytännöt ja muutos. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 243–269.

<https://doi.org/10.21435/skst.1478>

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Helsinki:

Kustanneosakeyhtiö Tammi.

Welzer, Harald 2008: ”Communicative Memory”. Teoksessa Erll, Astrid & Nünig, Ansgar

(toim.) *Cultural memory studies : An International and Interdisciplinary Handbook.* De

Gruyter, Inc. 285–300.

Liitteet

Liite 1. Näyttökuvaa: Rosenlew -museon Instagram julkaisusta 29.9.2023

rosenlew_museo Rosenlew-museossa muistellaan tiistaina 10.10.2023 kello 13–15 Mäntyluodossa rakennettuja öljynporauslauttoja. Paikalle saapuu Mäntyluodon tehtailla 1970-luvulla aloittanut työnjohtaja Juhani Aalto. Hän työskenteli Mäntyluodon tehtailla yhteensä 21 vuotta, ja näki läheltä öljynporauslauttojen rakentamisen huippuvuodet Rauma-Repola Oy:ssä.

Mäntyluodon tehtaiden saamat porauslauttatilaukset työllistivät tuhansia. Juhani Aalto on yhdessä kollegoidensa Leo Forsmanin ja Jaska Koivumäen kanssa rakentanut pienoismallin Pentagone-öljynporauslautasta, mikä oli ensimmäinen Rauma-Repolan valmistama porauslautta. Pienoismalli on luovutettu Satakunnan Museon kokoelmiin, ja on tilaisuuden ajan nähtävillä Rosenlew-museossa.

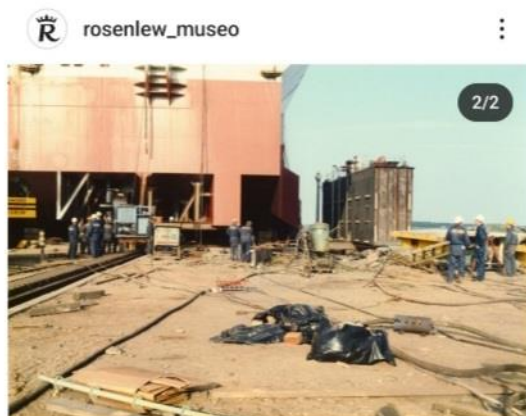
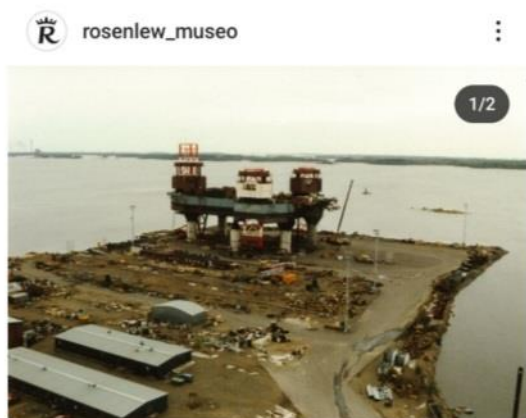
Tapahtuma on avoin kaikille asiasta kiinnostuneille, ja museoon on tapahtuman ajan vapaa pääsy.

Kuvassa Rauma-Repolan ensimmäinen öljynporauslautta Pentagone 84 rakenteilla vuonna 1974 Mäntyluodossa. Kuva Sven Raita, Satakunnan Museon kokoelmat.

#porinmuseot
#rosenlewmuseo
#öljynporauslautta
#muistelutilaisuus

29. syyskuuta 2023

Liite 2. Näyttökuvaa: Rosenlew-museon Instagram julkaisusta 10.10.2023.

rosenlew_museo Olitko täällä vuosina 1973-1986? Jos olit, tervetuloa muistelemaan! Jos et, tervetuloa kuuntelemaan! Rosenlew-museossa muistellaan Mäntyluodossa rakennettuja öljynporauslauttoja tänään tiistaina 10.10.2023 klo 13-15.

Juhani Aalto on yhdessä kollegoidensa Leo Forsmanin ja Jaska Koivumäen kanssa rakentanut pienoismallin Pentagone-öljynporauslautasta, mikä oli ensimmäinen Rauma-Repolan valmistama porauslautta. Pienoismalli on luovutettu Satakunnan Museon kokoelmiin, ja on tilaisuuden ajan nähtävillä Rosenlew-museossa.

Tapahtuma on tarkoitettu kaikille asiasta kiinnostuneille, ja museoon on tapahtuman ajan vapaa pääsy.

Kuvat: Juhani Aallon albumista, jonka kuvat on myös lahjoitettu Satakunnan Museoon.

#visitpori
#satakunnanmuseo
#porinmuseot
#öljynporauslautat
#muistelutilaisuus
#rosenlewmuseo

10. lokakuuta 2023